

204

ug. 1

5

SZANA
Egy
amateur
naplójából

OSZK

N.M.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Hung. l.

771. e

SZANA TAMÁS

EGY
AMATEUR
NAPLÓJÁBÓL

Nemzeti Széchényi Könyvtár

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM R. T. KIADÁSA

1899

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

EGY AMATEUR NAPLÓJÁBÓL

Országos Széchényi Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár

SZANA TAMÁS

—

EGY

AMATEUR

NAPLÓJÁBÓL

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA

1899

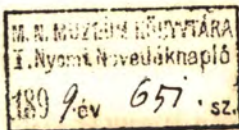
hangy. l.
7712

Országos Széchényi Könyvtár

201215

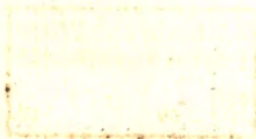

Az Athenaeum r. társulat könyvnyomdája.

OSZK

AZ AMATEUR

Országos Széchényi Könyvtár

Országos Magyar Könyvtár

KÖZMONDÁS azt tartja, hogy a költő nem lesz, hanem születik. Az amateur szintén születik, de folyvást fejlődik és sok csalódás árán emelkedik arra a polczra, ahol ezt az elnevezést megérdemeli.

Természetesen, az *amateur* czimet én nem osztogatom olyan olcsón, amint az nálunk szokásos. Az, hogy valaki könyveket, képeket, szobrokat vásárol, szobáit fényüzéssel butoroztatja és salonja etagèrejeit a bibelot apró tárgyaival népesíti: szerintem még nem elegendő arra, hogy ezt a megtisztelő elnevezést jogosan használhassa. Valamint magában véve az sem tesz senkit amateurré,

ha az irodalmat és művészeteket, viszonzószolgálat követelése nélkül, egy Maecenás jóakaratával, buzgalmával és áldozatkészségével pártfogolja. Az ilyen, különben nagyon érdemes, nagyon tiszteletreméltó egyéniség lehet műpártoló; de bőkezűségével, még ha olyan kifogyhatatlan volna is az, mint a biblia olajos korsója, nem szerzett érdemeket arra, hogy az *amateur* jelzőt szellemi egyéniségének látogató jegyére oda nyomathassa.

S ha az amateur és műpártoló fogalmát nálunk a legtöbbször mégis összezavarják: ennek oka főleg abban rejlik, hogy nyelvünk nem rendelkezik azzal a kifejezéssel, mely a francziák által használt *amateur* szót fedezni képes volna. Fiatal tudósaink egy idő óta valóságos irtó-háborút folytatnak a nyelvünkbe becsuszott idegen szavak és szólásmódok ellen, de az nem jut eszükbe, hogy sokkal gyümölcsözőbb munka volna, ha e meddő küzdelem helyett, minket olyan szavakkal és kifejezésekkel ajándékoznának

meg, a melyeknek hiányát minden választékosságra törekvő, az előadásban szint és árnyalatokat kereső szépirodalmi író sajnosan nélkülözi.

Ime, itt van mindjárt az *amateur* szó. Tollam mindig megcsökönyösödik, valahányszor helyette a *műbarát*-ot kell papírra vetnem. Az árnyalatok mily nagy skálája van a két fogalom között! A *műbarát* bárhogy igyekezzem az értelmét csürni-csavarni, csak hideg jele marad annak a fogalomnak, melyet egész melegségében, kizárólagosságában és szeszélyes voltában oly hiven magyaráz a leszármazásának bélyegét homlokán viselő *amateur* szó. Igen, az igazi *amateur* nem barátja a szép megtestesítésére törekvő művészeteknek, a régiség vagy ritkaság ingerével kínálkozó tárgyaknak, hanem igazi szerelmes, fölruházva a szerető szívek lobbanékonyságával, szeszélyeivel és gyötrelmeivel. Mert *amateur*-nek lenni: nem csak boldogság, hanem olykor-olykor valóságos kárhozat.

A ki csak leírásokból, egyes írók szórakoztatásra szánt följegyzéseiből ismeri ezt a vonzalmat, el sem tudja képzelni, milyen lelki hányattatásai, örömei és fájdalmai vannak egy amateurnek. Mint kell átélnie mindazokat a rázkódásokat, a melyeknek a mélyen érezni és szeretni tudó szív kitéve lehet. El sem tudja képzelni, hogy az amateur szívében, ép úgy, mint a szerelmesében, az epekedés, a kizárólagosság vágya, a féltékenység s az elvesztés felett való kínos gyötrődés mind helyet foglalnak. És rendszeren olyan korban, midőn már nincs bennünk elég rugékonyság arra, hogy csapongó, könnyű kedélylyel fogadhassuk az erős izgalmakat.

Mert az amateurködés, valljuk be himezés-hámozás nélkül, nem a gondtalan, fiatal évek szeretettel űzött foglalkozása. Évek, gyakran csalódásokkal teljes, hosszú évek kellenek ahhoz, hogy bennünk kifejlődjön, másnemű vágyaink felett uralomra jusson ez a vonzalom. Az amateur szívének első

dobbanását rendszerint őszülni kezdő fűrtök jelezzik. A műtárgyak kedvelése csaknem mindig utósó szerelmünk s ezért rendszerint szilaj és heves szenvedély. Mig vidám kedélylyel, fütyörészve kalandozzuk be a völgyeket s az előlünk leszakított virágért kárpótlásul kínálkozik a legelső fesledező kis bimbó: nagy ritkán érezzük magunkban vágyat arra, hogy szobánk négy fala közé temetkezzünk s vonzalmunkat olyan tárgyra pazaroljuk, a melyekről jogunk van föltételezni, hogy hozánk mindvégig hivek maradnak, magányunk ridegségében megvigasztalnak.

Ezért az önzés, az öregedő ember eme jellemző vonása, többé-kevésbbé minden amateurben föltalálható. Nem elégszik meg azzal a dicsőséggel, hogy finom érzéke a szép és értékes felismerésében helyes utakon kalauzolja; nem azzal az örömmel sem, melyet az igazi műtárgyak bírása és élvezése szokott bennünk fölébresztetni; vágya az, hogy olyan tárgyakat mondhasson saját-

jának, s olyan dolgokat hozzon létre, a melyek csakis az ő, vagy legfelebb kevesek nevével állanak kapcsolatban. Örömet az okoz neki, ha mások epekedését az elérhetetlen után fölébresztheti. Maczedoniai Sándor, ki Darius hires szekrényébe Homer *Ilias*-át zárta nagy tisztelete jeléül a vak dalnok iránt, nem oly igazi típusa az amateurnek, mint az a Ptolemaeus, ki 12.000 zsidó váltságdíja fejében csak egyetlen szép ó-testamentumot követelt.

Az a vágy, mely Ptolemaeust ennek az ó-testamentumnak megszerzésére ösztönözte, ép úgy meg volt a XVIII. század hires amateurjeiben, kik Lafontaine elbeszéléseit a legnagyobb mesterek által illusztráltatták s megteremtették a Fermiers-Généraux-kiadást, mint megvan az amerikai bankárban, ki Méssonier *Napoleon*-ját egy nagy vagyon árán váltja magához.

Tévedés volna azt hinni, hogy pénz és izlés birtokában bárki is számottevő gyűjtővé, amateurré válhatik. A gyűjtéshez

leleményesség s a mellett még sok szerencse is szükséges. Az amatőrök kedvtelésének igen sok tárgyát a véletlen hozza felszínre, s a gyűjtők leleményesség nélkül gyakran még akkor sem boldogulnának, ha Darius kincse állana rendelkezésükre. Az amatőr legtöbb örömét a véletlen kedvezése okozza ; s legtöbb fájdalmat az szerez neki, ha leleményes versenytársának újabb és újabb sikerét kell látnia.

Ki tudná hiven leírni azokat az izgalmakat, a melyeken egy szenvedélyes, ideges amatőrnek át kell esnie, midőn valamely, régóta keresett tárgygyal gazdagíthatná a gyűjteményét s a megszerzés útjába akadályok gördülnek? Töprengéseit, szenvedéseit csak az a fiatal szerelmes érezheti, akit a számító apa, vagy a morozus nagynéne aggályai gátolnak meg kedvese kezének elnyelésében. Hány nyugtalan, álmatlan éje van ilyenkor az igazi amatőrnek ! Veneziában egy barátom, kinek az orra elől vitték el Tiepolo egyik vázlatát, a veszteség után hete-

kig álmatlanságról panaszkodott; egy másik jó ismerősömet pedig napokon át az tette buskomorrá, hogy Pettenkofen képeinek árvezésekor nem sikerült megszereznie azt a kis deszkadarabot, melyre Mészonier valami apróságot festett az osztrák kollegának emlékül.

Szűkebb körben magam is megismerkedtem mindezekkel az izgalmakkal. Néhány év előtt valóságos gyermekes öröm vett erőt rajtam, midőn egy kisebb olasz városban, száz meg százféle lim-lom közt, egy bizarr formájú, cinquecento mécsre találtam, vagy a midőn itt Budapesten, értéktelen és érdektelen füzetek közé kötve, Molière *L'école des femmes*-jának egy nagyon ritka kiadására bukkantam.

Egy más alkalommal az amateur aggályai napokon, sőt heteken át kinoztak.

Van a mult századi francia illusztrált munkák közt egy könyv, melyet minden igazi bibliophil gyűjteménye diszének szokott tekinteni, Ez nem más, mint Dorat *Les baisers* czimű verskötete 1770-ből.

Dorat nem tartozik a francia irodalom halhatatlanjai közé; csakis pajzán versei szereztek neki némely körökben népszerűséget; de műveit korának legjobb rajzolóí illusztrálták s legjobb metszői metszették rézbe. A kik tudják azt, mire volt képes egy Gravelot, Boucher, Eisen, Moreau vagy Duplessis-Berteaux: nem fogják kicsinyelni Dorat kedvtelését s megértik azt is, hogy az egykor jómódu poéta mint áldozhatta föl egész vagyonát, csakhogy e nagy művészek karján lépjen át a halhatatlanságba.

Ennek a bibliophil-poétának leghíresebb, legszebb és egyuttal legritkább könyve is a *Baisers*. Ehhez Eisen készítette a pajzán és szellemes illusztrációkat, melyek Cohen és mások vélekedése szerint, valóságos gyöngyei a XVIII. század művészetének. A könyvnek egy gyöngébb példányát már láttam régebben, s tudtam azt is igen jól, hogy annak idejében nagy margójú, vastag papírra is készítettek lenyomatokat az egyes

költemények vörösnymatu czimeivel. Igazi ritkaságok, az amateurök vetélykedéseinek tárgyai az ilyen példányok. Különösen, ha nem látszik meg rajtuk az idők és a gondatlan tulajdonosok rombolása.

Egy napon Sz. barátom, ki a hazai régi nyomtatványokat gyűjti nagy szakértelemmel, azzal a hírrel lep meg, hogy Dorat egyik művét megvásárolta, s minthogy könyvtárában nincsenek franczia szépirók, a könyvet hajlandó nekem átengedni. Pár napig azonban várakoznom kell, mert cserét ajánlott egy antikváriusnak s mig attól választ nem kap, a könyv felett nem rendelkezhetik.

— Nálad van a Dorat? — kérdeztem lázas kíváncsisággal s az igenlő válaszra, már karomat a karjába fűzve, vonszoltam őt a lakására.

A kötet az asztalon hevert; alakjáról rögtön felismertem. Izgatottan vettem kezembe; a mit sejtettem, csakugyan megvalósult: a könyv a *Baisers* ritka kiadása volt. Szerény köntöst viselt ugyan, hihető-

leg valamely régi német könyvkötő ruházta; de metszetei bámulatosan frissek, egyes lapjai meglepően tiszták valának. Csakis egy-két helyen mutatkoztak könnyen eltávolítható, kisebb vízfoltok.

Az első meglepetésből csak nagynehezen tudtam magamhoz térni. Hogy kerülhetett hozzánk ez a szép példány? Vajjon ki lehetett első tulajdonosa? Azután egyszerűen hónom alá csaptam a könyvet s minden szó nélkül távozni akartam vele.

Barátom csak nagynehezen tudta megértetni, hogy az adott szó a bibliophilt, az amateur-t is kötelezi, s az a két-három nap, ameddig várakoznom kell, épenséggel nem — örökkévalóság.

De nekem örökkévalóság volt. Nyugalmam, munkakedvemet elveszítettem s azt óhajtottam, vajha annak az antikváriusnak az emlékezetéből minden bibliographiai ismeret kiesnék egy rövid pillanat alatt. Pogányabb, embertelenebb gondolatom már nem támadhatott volna.

És az amatőrök védő szelleme ezuttal pártomra állott. Az antikvárius egy gyöngé pillanatában ki engedte karmai közül siklani az értékes könyvet.

Dorat *Baisers*-ja az enyém lett.

De boldogságom még nem volt teljes. A könyv nem maradhatott falusiasan szerény köntösében s a vizfoltos lapokat is tisztogattatnom kellett. Vajjon a mosás nem okoz-e kárt a papirban, vajjon az én Gottermayer barátom tudja-e a könyvet majd úgy ruházni, hogy nagyvilági társai mellett pirulás nélkül megjelenhessen?

Ez a gondolat kísért, üldözött mindennütt; íróasztalom mellett ép úgy, mint sétaimban.

Ott voltam a foltos lapok fürösztésénél, órákat töltöttem a könyvkötő-műhelyben s magam választottam ki a vörös maroquint ép úgy, mint az apró bélyegzőket, melyeket a könyv aranyozásánál alkalmaztatni kívántam.

A könyv végre elkészült s én egy szép

Dorat-kötet boldog tulajdonosa lettem. Olyan példányé, melyet nemcsak a hozzám hasonló szegény ördögök, hanem az amatőrökké változott pénzzsákok is megirigyelhetnek.

De mit értem el ezzel a boldogsággal?

Valahányszor egy újabb kiadványon töröm a fejemet, Dorat könyve mindig ott lábatlankodik előttem s ez épen elégséges arra, hogy a siker felől előre kétségbeessem. Hol veszem én azt a meleg színű, örök időkre szánt hollandiai papirost, melyet a francia amateur alkalmazott, s hol van ma az a rajzoló, aki Eisennel, az a rézmetsző, aki de Longueillel, Aliametval és Delaunayvel versenyezhetne? Ilyenkor aztán sajnálom, hogy a *Baisers* valaha szemeim elé került s Lampel Róbert kiadványain kívül más illusztrált munkát is láttam.

Ez az amateur kinszenvedése. Érezzük mindannyian és érezzük nagyon gyakran, ha értjük és szeretjük a műtárgyakat.

És a műbarát apró boszankodásai? Ki tarthatná számon azokat?

Mert az érzékenység szintén lényeges tulajdonsága minden igazi műbarátnak. Csak nézzék meg önök azt a keserves arcot, melyet egy értékes metszet, bronz vagy könyv tulajdonosa vág, ha a laikus néző szeme a kedvencz tárgyakon meg nem akad. Mennyi keserűség, fájdalom és megvetés tükröződik vissza az arcz vonásaiban... És ezeket az érzéseket eltitkolni: nem áll hatalmunkban.

Pár év előtt egy antikvárius boltjában ültem. Valaki belép és Széchenyi *Hitel* czimű munkáját kéri. A kereskedő két példányt tesz eléje: az egyiket vászonkötésben, a másikat vastag papírtáblában, de a nagy magyar sajátkezüleg irt ajánló sorai-val. Mit gondolnak önök: melyikhez nyult a vevő? A vászonkötésühez. Pedig a könyvkereskedőnek volt érzéke ahhoz, hogy a második példány jelentőségét külön is hangsúlyozza. Az én emberem hajthatatlan maradt.

Nos hát, mondják meg önök, az igazi

műbarát érzéketlen maradhat-e egy ilyen pillanatban? Eltitkolhatja-e, hogy a vásárló közönye vagy érzékhiánya neki fájdalmat okozott?

Rajtam legalább nagyon kellemetlen érzés nyilallott át ebben a pillanatban. Az életben nem először és talán nem is utolszor. Mert bennünk, magyarokban, nagyon kevés érzék van arra, hogy a nagyjainkra emlékeztető tárgyakat kegyelettel őrizzük. Ebben a tekintetben épenséggel nem vagyunk amatőrök. Mi megengedtük, hogy egyik büszkeségünk: Liszt Ferencz értékes apróságai külföldre vándoroljanak s Petőfi kedvencz karosszéke a Nemzeti Múzeum kapuján hiába kopogtatott.

Minő összegeket adnának az ilyen emlékekért Franciaországban, hol Musset Alfréd egyetlen kéziratosa sora elegendő arra, hogy egy vékony versfüzérnek százszoros értéket kölcsönözzön s a hol az írók első kiadásai után is úgy törik magukat a bibliophilek?

Nálunk az általános művelődés színvonalának még nagyot kell emelkednie, hogy ilyen amatőrök támadhassanak. Kell, hogy a gyermek már a szülői házban magába szívja a szépnak odaadó, minden számítást kizáró kultuszát.

Mert a környezet talán sehol sem játszik olyan nagy szerepet, mint a műizlés fejlesztésében. Értelmes amatőröket nem a könyvek, hanem a szeretetteljes érdeklődéssel nézett és tanulmányozott szép tárgyak nevelnek. Aki ezek iskoláját végig nem járta: iránytű nélkül haladó hajósa lesz az amatőr szenvedélyek szeszélyes tengerének. Hajója szirtekre és örvényekre bukkan minduntalan.

MAGYAR GYŰJTŐK

Országos Széchényi Könyvtár

GYŰJTÉS VÁGYA nem nevetséges mánia, mint azt sokan előtűntetni igyekeznek, hanem bizonyos fokig temperamentumunk szükséglete, mondhatnám, a természet örök törvénye. Törvény, mely a méhet arra ösztönzi, hogy mézet csináljon, a pókot, hogy hálóját megszője s a hangyát, hogy élelmi szeréről jó előre gondoskodjék a hosszú téli napokra.

Többé-kevésbé már gyermekkorunk óta gyűjtők vagyunk mindnyájan. Az első virágszál, melyet a bibliába beprésselünk, az első tarka pillangó, melyet gombostűnkre felszurunk, rendesen nem maradnak magukban,

hanem több vagy kevesebb kitartással folytatott gyűjtésnek vetik meg az alapját. Majd jönnek a gondtalan, ábrándokkal és vágyakkal teli ifju évek. Első gyűjteményeink beporosodnak, feledésbe mennek, s mi újra csak gyűjtünk, de ezuttal már emlékezetes szalagcsokrokat, egy-egy báli éj viharai közben a táncztermek padozatán feledett hajtűket, beszédes okmányokká váló teleirt tánczrendeket vagy épen illatos szerelmes levélkéket.

Később a férfikor munkának szentelt napjai következnek. Ne higgyék önök, hogy a gyűjtés szenvedélye elhagy minket. A fiatal kor édes emlékei az archaeologiai kutatások iránt rendkívül fogékony feleség, vagy az analizálásra, kritikára mindig kész anyós elől az asztal sötét fiókjába vándorolnak; helyettük azonban megszaporodnak pipázókészleteink, az unalmas téli estékre addig ismeretlen gonddal szerezzük be a szórakoztató olvasmányokat s azt találjuk, hogy szobáink falait képekkel, a szegleteket szo-

borművekkel, az étagèreeket a bibelot különböző tárgyaival kell ékesítenünk, mert az otthon mégis csak kellemesebb, ha szemünket tetszetős tárgyak felett legeltethetjük. S a házi szentély földiszítésének ez a vágya folyvást ébren tartja bennünk a collectioneuri hajlamokat. Gyűjtők maradunk egész életünkben.

És ez így van, mióta az emberek a szépet ismerik, s a művészet alkotásaiért vagy a kuriozitásokért lelkesedni tudnak. A gyűjtők horizontja beláthatatlan. A gyűjtő, mint valóságos Proteus, a legkülönbözőbb arczatok alatt jelentkezik. A collectioneurök táborában olykor a történelem legnagyobb alakjait, az emberi szellem legfényesebb képviselőit találhatjuk. A mi *Mátyás* királyunk terhes országlási gondjai között is időt talál arra, hogy korának egyik leggazdagabb könyvtárát megalapítsa s nagybecsű műtárgyakat vásároljon; *Vitéz*, esztergomi érsek, nevezetes képgyűjteményében a régi magyar vezérek hasonmásait kronologikus

rendben állítja össze; az Esterházyak, Andrássyak, Héderváryak nagy előszeretettel halmozzák össze a műtárgyakat; az olasz, franczia, angol nagy urak pedig csaknem kivétel nélkül amatőrök. Még az írók is gyűjtenek. Hogy csak egyetlen példát említsek: Jean-Jaques Rousseaunak egy ízben az a gondolata támadt, hogy gyümölcsökből és különböző magvakból csináljon kollekciót.

Jóllehet Magyarországnak régebben, elszigetelt helyzeténél fogva, kevés alkalma nyílt a már civilizáltabb államokkal való sűrű érintkezésre, mégis találunk már a legrégibb időkben is olyan kiváló férfiakat és nőket, a kik örömet gyűjtötték a szép tárgyakat s azokért nem egyszer számot tevő áldozatokat hoztak. Föl van jegyezve, hogy *Gellért* püspök egyetlen könyv megszerzéseért Palestinába utazott, *Gutkeledi Vid* mester pedig 1263-ban a csatári monostornak egy bibliáért Mura melletti birtokát és Somogy vármegyében Lapócz helységbeli

részjóságát adta kárpótlásul. *Kinizsi Pálnétól* — Magyar Benigna — két remekművű imádságos könyv maradt ránk. Ezek közül az, mely 1494 körül egyenes megrendelésre készült s Fesztetics Tasziló gróf birtokában Keszthelyen van, egyike a középkor legfényesebb magyar kéziratainak. Jellemző adat az is minden bizonyynyal, hogy a középkorban élt egyik királyunknak a nép Könyves Kálmán nevet adott s ugyanakkor a legszorgalmasabb könyvmásolónk nő, *Ráskai Lea*, nyulszigeti apáca volt.

Erdélyben *I. Rákóczy György* fejedelem úgy volt ismeretes, mint a könyvek és érmek buzgó gyűjtője s *I. Apaffy Mihályról* megírták a biographusai, hogy tizenhat aranyos kötésű bibliát találtak a könyvtárában. *Szécsi Máriának* kétfejű sasos ezüst címerével ékített bibliáját a sárospataki könyvtár őrzi nagy kegyelettel.

A Corvina után nálunk legnevezetesebb régi könyvtár volt az *Illésházyaké* és a *Zrinyi-családé*. Ez utóbbi hosszas viszón-

tagságok után egy bécsi antikvárius, onnan pedig, a magyar kormány bámulatos közönye folytán, a horvátok birtokába került. Most Zágrábban őrzik a sok unikumot s a nagy epikus több kéziratát tartalmazó becses gyűjteményt.

A XVII. század magyar collectioneurjei között említik Behr pozsonyvárosi jegyzőt, kinek állítólag olyan pénzgyűjteménye volt, hogy annak görög, syriai, góth és egyéb példányairól még maga a kritikus Toll is csodálkozással nyilatkozott. Ugyancsak ebből a korból találjuk följegyezve, hogy a Szepességen, Fröhlich Dániel tanár buzgálkodása folytán, annyira haladt a műizlés, hogy 1639-ben főuraink családjai közül többen leszedték falaikról a kormos családi címereket s azok helyére, a német táborkari tisztek példájára, földabroszokat és tájképeket függesztettek.

Mindezek tagadhatatlanul figyelmet érdemlő kezdeményezések; de azért bátran állíthatom, hogy a gyűjtés valódi korszaká-

nak, valamint a külföldön, úgy nálunk is, a XVIII. század nevezhető. Ekkor támadt a legtöbb műbarát és collectionneur. Talán több, mint magában a renaissance-korszakban, mely lényegileg teljesen a multa támaszkodott, s annak tradícióit igyekezett föleleveníteni. A tünemény okát, ha nem fejtí meg teljesen, de magyarázza az a hangulat, mely a westfáliai békével befejezett nagy küzdelmek után a műveltebb lelkeken európaszerte erőt vett. Ezek az egy vagy más tekintetben kiváló szellemek tudták, érezték, hogy a nyugalom napjaiban főfeladatuk az erő gyűjtése, s hogy ennek lényeges tényezője az okulást rejtő multakra való visszaemlékezés. Ezért aztán hangyaszorgalommal kezdték összegyűjteni a régen leviharzott korszakok szebb emlékeit. Hadd legyenek azok az ősök tetteit fölelevenítő, figyelmeztető jelek. Ez a fölfogás magyarázza meg, hogy a gyűjtés eleinte európaszerte archaeologikus természetű. De a régi tárgyak kedvelése csakhamar az ízlés fejlődésében is nagy

változásokat idézett elő. Minden téren fel-
 ütötte fejét s csakhamar dominálni kezdett
 az artisztikus elem. Nemcsak az idegen
 czélt nem szolgáló művészi alkotások értéke
 emelkedett addig jóformán ismeretlen roha-
 mossággal, hanem a közhasználat tárgyai-
 tól is megkövetelték, hogy azok a tisztultabb
 ízlés igényeit lehetőleg kielégítsék. Választé-
 kosság, gyakran meglepő fényűzés honoso-
 dott meg az addig számba is alig vett
 czikkekben s Franciaország, a chic és lele-
 ménység hazája, megteremtette és csakha-
 mar a fejlődés ritka magas fokára emelte az
 iparművészeteket.

Lazar *Duvaux*nak pár év előtt a párisi
 bibliophilek kiadásában megjelent kétkötetes
 naplója élénk világítást vet e korszak izlé-
 sére és műkedvelésére. Duvaux XV. Lajos
 király ötvöse s egyúttal antikváriusa volt,
 kit finom izlése és megbízhatósága követ-
 keztében teljes bizalmára méltatott. A király
 nem egyszer személyesen kereste föl az
 üzletét, hogy egyes külföldi udvarok vagy

kegyenczei számára megrendeléseket tegyen s az ajándéktárgyak kivitele felett a mesterrel maga értekezzen. De fölkereste Duvaux üzletét ama kor csaknem minden számottevő collectioneure, sőt a Párisban már akkor örömet idéző idegenek közül is igen sokan. Az antikvárius naplója tíz évre — 1748-tól 1758-ig — terjedő időszakot ölel fel s erre a tíz esztendőre vonatkozólag végtelenül becses forrása úgy az iparművészetek, mint az amateurség történetének. Duvaux a legnagyobb pontossággal vezette üzleti könyvét s abban nemcsak a megrendelők, vásárlók és a különböző tárgyak elkészítésével megbízott művészek neveit jegyezte föl, hanem egyuttal a tárgyak teljes leírását és árát is.

A napló nem egy, használatból ma már teljesen kiment, de egyidőben nagyon divatos cikk emlékét őrizi. Így, például, ki ismeri napjainkban a pot-pourri-t, mely annak idején lényeges beruházása volt minden elegánsabb háztartásnak? Duvauxtól megtudjuk, hogy a pot-pourri, a XVIII. század eme

sajátos edénye, egy neme a szobafüstölőnek. A legkülönbözőbb formákban, de leginkább urna alakjában készítették s hozzá artisztikus kivitelű állványokat használtak. A pot-pourri nem párisi találmány; Olaszországban már a XVI. században divatozott — egyik igen szép példánya 1894-ben Velenczében, a Morosini-árverésen is látható volt, — sőt szerény gyűjteményem is őriz egy régi kínai bronzfüstölőt, melynek urna-edénye a bizarr-alaku, tüskés sárkány fölkunkorodott farkára van erősítve; de a francziák leleményessége folyvást újabb és újabb alakokat tudott adni a pot-pourrinak is. Az elegáns párisi nők az edény számára, többnyire a *Magyar Királynő Vizének* igénybe vételével, maguk készítették az egyéniségükhöz leginkább illő parfumeöt s egyik-másik pot-pourri illata aztán valóságos iskolát csinált s átszállt nemzedékről-nemzedékre, csak úgy, mint valamely értékes kínai vagy japán váza.

Nem divatosak ma már — szerencsére — a füttyülőpálczák sem, melyeket a XVIII.

században, sokszor címerrel ellátva, szász vagy sèvreszi porcellánnal ékítve, a színházak elégtelen publikuma számára készítették. Az új találmány La Harpenak is nagyon tetszett s mindaddig igen szellemesnek találta, míg tudakozódásaira a kereskedő a következő felvilágosítással nem kedveskedett: »Valóban praktikus eszköz. A *Barmécides* bemutatóján használták először; azon a darabén, melyet a legunalmasabb emberek egyike: La Harpe készített.« Ekkor aztán nem rajongott többé a szellemes, új találmányért.

Duvaux könyve nem kizárólag a kuriozitások tárháza. Van kiváló műtörténeti érdeke is. Általa ismerkedünk meg a legfényesebb francia művészet: a porcellángyártás föllendülésével, a mi épen a napló keletkezésének korával esik össze. A könyv nemcsak a sèvreszi gyártmányok díszítése és használási módja, hanem azok ára felől is érdekes adatokat tartalmaz. Nem csekélyebb fontosságuk az émail-festésre, bronzöntésre,

czizellálásra és berakott munkák készítésére vonatkozó följegyzései.

És aztán, olvasása közben, XV. Lajos mellett hány műbarát és gyűjtő alakja vonul el a szemeink előtt! Itt van mindjárt Mme de Pompadour. Ez az érdekes asszony tagadhatatlanul azok közé a collectionneurök közé tartozott, kik a francia izlésnek irányt adtak s koruk művészetét táplálva, a jövő művészetét is előkészítették. A marquise intim élete teljesen benne van Duvaux naplójában. Megismerkedünk barátaival, szolgálival, sőt kedvencz állataival is, melyeket végrendeletében Buffonnak hagyományozott. Mme Pompadour Duvauxnál rendelte a kálikát papagályai s az arany nyaköveket kutyái: Inès és Mimi számára. A naplóból tudjuk meg, hogy a marquise propagálta először azt a stilt, melyet később a XVI. Lajosénak neveztek, mert a stil igazában ez alatt az uralkodó alatt fejlődött ki teljesen. A kortársak előtt még a királyné stílje elnevezés alatt volt ismeretes; de némely

butordarab már a kegyencz életében is à la Pompadour jelzéssel vált ismeretessé. Pompadour asszony volt Duvaux legjobb vevője s a legnagyobb vásárlások is az ő számára történtek. Mellette a francia arisztokrácia tagjai szerepelnek legnagyobb számmal. Csaknem mindenik lelkes collectionneur, s példájával elcsábítja azokat a külföldi főurakat is, a kiket mind nagyobb és nagyobb számmal kezd magához vonzani a párisi vidám és könnyelmű élet. Pár százra megy ama francia és idegen gyűjtők száma, akikkel mint rendes vásárlókkal, kötünk ismeretséget Duvaux üzleti könyveiben.

Nagy figyelemmel lapoztam végig a Napló izmos köteteit: de magyar gyűjtő nevével — ha csak az internacionális Pallavicini-család valamelyik tagját nem veszem ilyennek — sehol sem találkoztam. Osztrák arisztokraták is ritkán fordulnak elő; de ezek egyikéről-másikáról már megemlékezik Mme Pompadour, kinek előkelő szokásai közé tartozott, hogy ismerősei számára ajándék-

tárgyakat rendeljen. Így 1758-ban is nagyobb küldeményt szállíttatott Bécsbe sèvresi porcellánból.

A magyar collectioneurök teljes hiánya Duvaux könyveiben megerősít abban a vélekedésemben, hogy a magyar arisztokrácia műbarát-tagjai a XVIII. század közepén még csak német- és olaszországi vásárlásokkal táplálták szenvedélyüket s ha gyűjteményeikbe francia tárgyak is kerültek: azokhoz, minden hihetőség szerint, Bécs közvetítésével jutottak. Ha vásárolni szerető főuraink személyesen is megfordultak volna Párisban, lehetetlen, hogy a nevök elő ne fordulna] Duvauxnak tíz éven át páratlan pontossággal vezetett naplójában. Bizonyosan felkeresték volna Duvauxt, Páris ama kereskedőjét, a kinél vásárlani és megrendeléseket tenni, a bonton követelményei közé tartozott.

Pulszky Ferencznek teljesen igaza van, midőn egyik tanulmányában azt állítja, hogy előkelő gyűjtőink az osztrák nagyurak példa-

adása után indultak; de abban az ideálistikus felfogásban már nem osztakozom, a melylyel az osztrák és magyar nagy gyűjtemények keletkezését kutatja. Szerinte a bécsi nagy-urak érezni kezdték, hogy a nagy birtok kötelességekkel jár s hogy a közönség természetes irigysége csak úgy némul el, ha az arisztokrácia jövedelmének egy részét nemes czélokra fordítja. Ilyen elv collectioneurt még nem vezetett, a minthogy a nagy gyűjtemények sem arra szolgálnak, hogy a nagy közönség irigységét elnémítsák s a gyűjtő iránt rokonszenvet ébresztszenek. Sőt ellenkezőleg: a tömeg mindenkor gyanus szemmel nézi a vagyont érő nagy gyűjteményeket s ha alkalma nyílik rá, el nem mulasztja, hogy oktalan dühével ezek ellen ne forduljon.

Nem, az amateurök sohasem a közönség természetes irigységének eltompításán fáradoznak; hanem tudomány- és művészet-szomjukat, vagy rosszabb esetben hiúságukat elégítik ki, midőn ritka műtárgyak vagy

régiségek megszerzésére százakat és ezreket fordítanak.

Említettem, Duvaux könyvéről szólva, a magyar amatőrök és collectionneurök vonzódását Olaszország és művészei iránt. Annak, ki nyilvános képgyűjteményeinket ismeri, s művészetünk fejlődése iránt csak kissé is érdeklődött, ezzel nem mondok semmi újat. Itália befolyása művészetünkre nyilvánvaló. Képtáraink az olasz művészet jeles alkotásait őrzik legnagyobb számmal; nagyobb templomaink: az egri, a váczi templom diszítése olasz képiróktól származik; kiállításainkat egész a jelen század közepéig a külföld művészei közül mindig az olaszok látogatták legörömelebb; művészeink még a század első tizedeiben is, a mostan divatos München és Páris helyett — a szolid tudás nem kis előnyére — Veneziában, Firenzében és Rómában nyerték kiképeztetésüket. Ide járul még a magyar arisztokrácia sokszoros összeköttetése az olasz főúri családokkal. Mert nemcsak a híres

Morosini-család adott Tommasina Morosini személyében anyát III. András királyunknak, s nemcsak a Gritti-család játszott be politikai történetünkbe, a Grimani-, Orsini-, Borghese-, Bolza-, Odescalchi-, Pallavicini- és más hirneves olasz familiákkal is összeházasodtak vagy rokonságba jöttek magyar főuraink.

Hogy pedig közelebbi időkről szóljak: a magyar arisztokrácia tagjai az osztrák uralom alatt valóságos kolóniát képeztek egyes olasz városokban, különösen Veneziában. Ezek ott nemcsak a társaságokban játszottak hangadó szerepet; nemcsak a nyilvános ünnepélyek fényét emelték pazar költségeikkel, de minthogy nagyobbára palotákat is vásároltak, nem egyszer értékes gyűjtemények birtokába jutottak, azokat gyarapítani igyekeztek s ez által a művészetek szeretetét is elsajátították. Az ötvenes évek végén még gr. Esterházy a Loredán-, gr. Zichy a Dario-, gr. Zselénszky a Rezzonico-, b. Szina a Grassi-, gr. Berch-

told a Contarini-palotának volt tulajdonosa, s b. Ambrózy György szintén saját palotájában lakott a S.-Tomán.

E paloták közül úgy stilje, mint műtár-
gyakban való gazdagsága által különösen ki-
vált a gróf Zselénszky László által megvá-
sárolt Rezzonico-palota, Longhena XVII. szá-
zadbeli remek alkotása. Építtetője a velen-
csei születésű Rezzonico Károly volt, ki
később XIII. Kelemen név alatt a pápai
trónra lépett s a jezsuitarend iránti erős
vonzalmáról vált ismeretessé. A palota ké-
sőbb a Pindemonte veronai családra szállt
haszonélvezeti joggal s azzal a kikötéssel,
hogy a család kihalása után, collegium ala-
pítása végett, a jezsuitáké legyen. Zse-
lénszky László százezer franknyi potom
összegért vásárolta meg, miután a Pinde-
monte-család, a jezsuiták beleegyezésével, a
pápa külön breveje által engedélyt nyert
annak eladására. A barokk izlésű épület
lépcsőházát de Corte Justus márványból
vésett allegorikus szobrai díszítették, nagy-

termének plafondját Tiepolo, a veneziiaiak utolsó nagy mestere festette s a falba illesztett képek Luca Giordanonak és kortársainak ecsetét dicsérték. Voltak a palotában márvány kariatid-szobrok Alessandro Vittoriatól is; ezek azonban már a hetvenes években az antikvárius kezeibe jutottak, míg végre a későbbi tulajdonos: gr. Zselénszky Róbert, nem akarván a mindinkább szükségessé váló restaurálások költségeit fedezni, magát az emlékezetes palotát is eladta.

Venezia egyik legnevezetesebb épülete gyanánt emlegették a gr. Berchtold Antal által megszerzett Contarini palotát is, melyet Bramante stíljében 1504-ben építettek. A kettős palota 125 terme és lakószobája valóságos muzeuma volt a ritka és értékes művészeti alkotásoknak. A termeket aranyozott bőrtapéták és gobelinek, ódon bársony-, selyem- és arany-szövetek borították; az ablakok festett üvegei XVI. századbeli művészek-től származtak s a falakon háromszáznál több faragott aranyos tükör- és képkeret

függött. A szobák renaissance-butorzata a hires Brustolini műve volt, s az állványokat és szekrényeket majolika, régi kínai, szász és bécsi edények, muranói középkori üvegek, zománczos és bronz - művek, etruszk korsók lepték el. A palota szoborművei közül a kolosszális régi görög Vesta- és Galathea-szobrok, Alessandro Vittoriától Contarini és Guistiniani prokurátorok mellszobrai tűntek ki; a ritkaságok sorában feltűnést keltett a Grimani doge által nejének ajándékozott kristály-szekrény, Dolfín bibornok kettős ágya, a Pesaro-család egy öl magasságu, drágakövekkel kirakott ébenfa-szekrénye s a közel száz darabot számláló fegyvertár, I. Ferencz idejéből.

A palota kép - gyűjteményében Tiziantól Gritti András és Venier dogék arczképei, aztán Tintoretto, Salviati, Garofalo, Morone, Albani, Bonifazio, Mantegna, Rembrandt és Murillo művei voltak láthatók. A képtár plafondját, mely Venus születését ábrázolja, Tiepolo festette.

Nem tudom, a palota meddig maradt a gr. Berchtold-család birtokában; annyi azonban bizonyos, hogy a műkincsek a hetvenes évek elején szétszóródtak s manapság már hihetőleg nem magyar collectionneur műizlését dicsérik.

És a kik nem voltak abban a helyzetben, hogy állandóan vagy legalább hosszabb ideig Olaszországban tartózkodva, a pusztuló olasz paloták kincseit maguk szedhesék össze, e célra olasz megbizottakat alkalmaztak. Így föl van jegyezve, hogy gróf Wiczay Mihály, kinek gyűjteménye jobbára görög és római érmekből s vésett kövekből — gemmákból — állott, ezeket több éven keresztül Olaszországban vásároltatta össze, Caronival és Barnabitával, kik folyvást az ő költségén utazgattak. Gróf Wiczay ekként olyan kollekctiót szerzett, melynek kiválóságát még gróf Sestini is elismerte, s a melyet nem egy érdeklődő angol, dán, porosz, francia és olasz műbarát keresett föl a gróf hédervári kastélyá-

ban. A gyűjtemény, melynek rézmetszetekkel diszített katalogusa 1814-ben jelent meg két kötetben, Fehér Ipoly szerint 1014 arany-, 3002 ezüst- és 4648 rézérmét foglalt magában, s a gróf halála után, egy bécsi éremárus közbenjárása folytán, Rollin antikvárius birtokába került.

Ez volt a sorsa, fájdalom, a legtöbb magyar gyűjteménynek. Csak két esetet említek: *Nagy István* hétszemélynök híres könyvtára, mely nem egy unikumot tartalmazott, 15,000 porosz tallérért a lipcsei List és Franke cég birtokába ment át s legnevezetesebb darabjait most a British muzeum őrzi. A jó Henszlmann Imre is hiába provokálta Pulszky Ferencz hazafiságát, kiről az a hír volt elterjedve, hogy nagybátyja: *Fejérváry Gábor* gyűjteményének legszebb példányaira angol és francia műárusokkal bocsátkozott alkuba: a nagy értékű ritkaságok szétszóródtak s jelenleg a londoni, liverpooli és párisi gyűjtemények nevezetességeit képezik.

Szerencsésebbek voltunk *Jankovich Miklós* gyűjteményével, mely a nagybecsű könyvtáron kívül számos művészeti tárgyat s több ezer magyar műipari vagy történeti becsű régiséget tartalmazott s *Pyrker László*, egri érsek képtárával, melyet a költő veneziai patriarcha korában vásárolt össze az olasz iskola értékes műveiből. Jelenleg mindakét gyűjtemény a nemzet tulajdona; az első 125,000 forintnyi vételáron, az utóbbi a főpap végső rendelkezése folytán.

Megmaradt nemzeti kincsünknek a híres *Esterházy-képtár* is, mely tagadhatlanul legszebb emléke a XVIII. század folytán hazánkban is fölébredt gyűjtőszenvédélynek. A képtár története ismeretes. Tudjuk, hogy már Esterházy Miklós József — 1714—1790, — a Pál Antal tábornok öccse, milliókkal fogott hozzá Eszterházán várkastélya építéséhez s abban gyönyörű képeket helyezett el. Fia 1794-ben minden emlékezetesebb tett nélkül elhalálozván, a ritkaságok kedvelője s a művészetek lelkes ápolója her-

czeg Esterházy Miklós, az alapító unokája lett, ki mesés összegeket áldozott gyűjteménye gazdagítására s minden műkincsét kismartoni kastélyában összpontosította. Könyvtárában ugyancsak ő érem- és csiga-gyűjteményt állított föl s megbízta Fischer képirót, hogy galleriáját a modern képtárak kiválmáihoz képest rendezze be s arról katalogust is szerkesztszen. Hogy a gyűjtemény miként került Bécsbe: egész bizonyossággal nem lehet megmondani; hanem hogy az egészen 1864-ig ott volt s a Mariahilfen az egykori Kaunitz-féle kerti palota nagy-érdekű látványosságát képezte, köztudomású dolog.

Az Esterházy-család már egy századnál tovább volt a gazdag gyűjtemény birtokában, midőn gr. Dessewffy Emil kezdeményezésére, herczeg Esterházy Pál végre elhatározta magát arra, hogy a képtárt Bécsből hazája fővárosába szállíttassa. Az Esterházy-galleria ekkép 1865-ben lett csak Budapest egyik látnivalója. Itt folyvást szem előtt

állván, támadt a magyar felelős kormány-
nak az a hazafiasan szép gondolata, hogy
a gyűjteményt a nemzet képviselőjének
megvételre ajánlja. A képviselőház belátta a
képtár kulturális nagy misszióját s azt jelen-
tékeny áldozat árán is sietett megsze-
rezni a műgyűjteményekben szegény nem-
zetnek. Így lett az Esterházy-, ma már
Országos Képtár ép oly büszkesége Magyar-
országnak, mint Erdélynek régebben a Bru-
ckenthalféle gyűjtemény, melynek számára
a Bruckenthal-család Nagy Szebenben külön
palotát emeltetett.

Ezek a gyűjtemények, ép úgy mint a
nemzeti muzeum alapját képező gr. Szé-
chenyi Ferenczféle kollekció, mind a mult
század gyűjtőinek nemes szenvedélyét, ízlését
és áldozatkészségét mutatják. Manapság már,
midőn a gyűjtési vágy Európaszerte annyira
általánossá vált, hogy alig található művel-
tebb és módosabb ember, ki egy vagy más
irányban tanubizonyságát ne adná collec-
tioneuri szenvedélyének, nagyon bajos volna

mind elősorolni a kisebb és nagyobb magángyűjteményeket. Gyűjtenek napjainkban mindent: műtárgyakat, képeket, porcellánokat, gobelineket, postabélyegeket, pipákat, híres festők palettáit, jeles írók autográfjait, fegyvereket, régi czipőket, zárat, kulcsokat, sőt Angliában akadt egy udvarhölgy, ki a királyi herczegnők menyasszonyi kalácsaiból nyert darabkákat szedte össze és őrizte kegyelettel.

Ujabban ritkán támadnak olyan fényes és értékes gyűjtemények, a minő például Angliában a Hamilton-, Olaszországban a Morosini-, nálunk az Esterházy-család gyűjteménye volt, mert ezeknél a családoknál nemzedékről-nemzedékre halmozódtak össze a történelmi szempontból emlékezetes műtárgyak, a miket bármily magas áron is megszerezni minden parvenuének nem áll módjában; de helyettük bámulatos módon megszorodtak az egy vagy más tekintetben tanulságos, a mult idők társas vagy családi életébe bepillantást nyújtó kollek-

cziók. Ezeket számon tartani ma már csak-
 nem lehetetlen. Tudjuk mindnyájan, hogy
 gr. Apponyi Sándor egyike a legraffináltabb
 ízlésű bibliophileknek, hogy báró Lipthay
 Béla a régi festményeket, Emich Gusztáv
 a nagyértékű, ritka festett codexeket, Ráth
 György a magyar vagy magyar vonatko-
 zásu régi nyomtatványokat, Ernst Lajos a
 magyar történeti arczképeket, Darnay Kál-
 mán a népvándorlás korának emlékeit, Kilényi
 Hugo a régi, Molnár Viktor a modern festmé-
 nyeket gyűjti. Tarnóczy gyűrűgyűjteménye,
 melyről Szendrei János érdekes illusztrált ka-
 talógust adott ki, a külföldön is figyelmet kel-
 tett; dicsérik a gr. Vigyázó Sándor termeiben
 összehalmozott értékes tárgyakat, özvegy gróf
 Károlyi Alajosné, gr. Zichy Jenő, gr. Andrássy
 Aladár, b. Wodiáner Albert és gr. Andrássy
 Tivadar modern kollekcióit; de mindezek a
 gyűjtemények közelebbről csakis a jóbarátok
 szűkebb köre előtt ismeretesek. Még a mű-
 barátok pár év előtt rendezett képkiallítása is
 csak töredékesen s a mellett nem eléggé meg-

bizható kritikával mutatta be az újabb magyar gyűjtőket. És aztán hány olyan collectionneur van nálunk, a ki egész csöndben végezi a gyűjtés munkáját, megelégedve azzal, ha szenvedélyét kielégítve, magának örömet szerezhet. Mióta a vasuti gyors közlekedés úgyszólván megszüntette a távolságokat, a magyar ember is sokat utazik; fölkeresi a nagyvárosokat, megismerkedik a művészetek modern alkotásaival, s reá is ráragad a gyűjtő szenvedélye, melynek nyomaival Európa nagyobb városaiban mindenütt találkozhatik. Ma már Budapesten is sok érdekes magángyűjtemény lehet, s ezeket az érdeklődőkkel megismertetni nem volna fölösleges munka. Párisban minden évben jelenik meg egy-két olyan könyv, mely a magánkollekciók méltatását s ez által a gyűjtés szenvedélyének fokozását tekinti föladatának. Paul Eudel maga tíz éven át volt hűséges krónikása a Hôtel Drouotnak s izmos kötetekben ismertette az árverések érdekesebb tárgyait. Az ilyen könyvek után még az is,

a ki sohasem volt Párisban, tudhatja, hogy a nagy collectionneuröket nem is említve, Vigeant a párbajra vonatkozó könyveket szedi össze, Wattevillenek, ki pipát sohasem fog a szájába s legfőlebb cigarettákat szí, gazdag pipagyűjteménye van, Maury marionettekkel népesítette be szobáit, Mme Agar játékszereket gyűjtött, Le Secq des Tournelles pedig XVI. Lajos példáját követte, ki tudvalevőleg záratokat és kulcsokat szedett össze.

Párisban a nagyobb gyűjtemények az érdeklődő előtt könnyen megnyílnak, maguk a collectionneurök pedig nemcsak a nyilvános auctiókon, hanem azonkívül is a leg-sűrűbb érintkezésben állanak egymással. Egyik-másik közülök a hét bizonyos napján ép úgy fogad, mint a salonok előkelő hölgyei, vagy a politika vezérférfiai. Charles Davillier, Fortuny lelkes barátja, például, kiről minden modern gyűjtő tudja, hogy egyetlen műtárgyért képes volt Párisból megállás nélkül Valenciába utazni s ott a

legkomplikáltabb cselszövésekbe bocsátkozni, hetenkint egy napon mindig összegyűjtötte palotájában collectionneur-társait s azonkívül a legkiválóbb művészeket, írókat és tudósokat. Ezeken az estélyeken Jérôme Pichon a régi ezüst tárgyakról, François Coppée a Théâtre Français könyvtárában tett kutatásairól, Gustav Doré az általa illusztrált könyvekről, Champfleury sèvresi muzeumáról, Basilewski olasz majolikáiról beszélt, Spitzer, a magyar származásu híres gyűjtő kollekciója jövője felett töprengett, Rothschild Adolf pedig rendesen egy-egy nagyobb fontosságú olaszországi vásárlás hírével lepte meg a társaságot.

Nálunk a műbarátok és gyűjtők ilynemű érintkezése ma még szokatlan. Mindenki magának, vagy legfőlebb közvetlen környezetének él, a találkozási hely pedig legfőlebb egy-egy szurtos antikvárius-üzlet, ahol a kívánságunkat ingerlő tárgyakat nem ritkán étvágyrontó törmelékek piszkából és porából kell előkeresnünk. Számottevő ré-

giség-kereskedése alig néhány esztendő óta van a magyar fővárosnak s oda is csak kivételesen kerülnek a közepesség színvonala felett álló műtárgyak.

Nagy baj, hogy nálunk még az önkényes árverések intézménye is teljesen ismeretlen. Nagyobb gyűjteményeink ez ideig csaknem kivétel nélkül külföldre vándoroltak. A magyar gyűjtő még nem tudja rászánni magát, hogy idehaza, nyilvános árverésen váljon meg azoktól a tárgyaktól, a melyek gyűjtésének korlátain kívül esnek, vagy a melyekre — lévén minden szenvedély időhöz kötött — már ráunt. Párisban csak a Hôtel Drouotba kell szállítani az ilyen tárgyakat s a tulajdonos biztos lehet felőle, hogy veszteség nélkül, vagy nem ritkán haszonnal ad túl rajtok, ha azok csakugyan értékes dolgok. Ez a gyakorlat ma már Európa csaknem minden nagyobb városában, sőt Budapestnél jóval jelenték-
telenebb pontokon is. Az ilyen nyilvános árverések, melyeket nagyobb gyűjtemények

szétszórásánál már hónapokkal előbb köz-
 zétett hirdetések s gazdagon illusztrált ka-
 talogusok adnak tudtul az érdeklődőknek,
 rendesen az amatőrök és collectioneurök
 színét-javát csődítik össze. Tudjuk, hogy
 1883-ban Hamilton herczeg gyűjteményé-
 nek árverése, melyet méltán neveznek a
 század utolsó nagy auctiójának, ugyszól-
 ván, Európa minden gyűjtőjét izgalomba
 hozta. A nagy muzeumok két-három meg-
 bizottat küldtek Londonba, a szenvedélye-
 sebb gyűjtők pedig már napokkal előbb
 magok mentek el, hogy a szemlére kitett
 tárgyakat gondosan tanulmányozzák. A tör-
 ténelmi érdekű régiségek és nevezetességek
 valóságos kincstára állt az összesereglettek
 előtt. Hamilton herczeg, ki őseinek műsze-
 retete helyett nagyon is praktikus gondol-
 kozásmódot örökölt, kőszénbányái jobb ki-
 aknáztatása céljából áldozta föl gazdag
 gyűjteményét. Mindent áruba bocsátott,
 csakis az első Hamilton herczeg Van Dyck-
 től festett arczképét, Erzsébet királynő böl-

csőjét s azt a zafiros aranygyűrűt tartván meg magának, melyet Stuart Mária kevés-sel kivégeztetése előtt küldött emlékül egyik űsének. Az árverésről hasábos tudósításokat hoztak az angol és franczia lapok, Paul Eudel pedig, a collectioneurök nagy okulására, külön kötetben irta meg a verseny érdekes történetét.

Ugyan ilyen lázba hozta az amateuröket és a nyilvános gyűjteményeket a Spitzer-féle gyűjtemény árverése is, mely három hónapig tartott s közel tíz milliót juttatott az örökösöknek. Ezen az árverésen a magyar iparművészeti muzeum is több kiváló műtárgyat szerzett tetemes összegen, melyet az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, gróf Csáky Albin, bocsátott az intézet rendelkezésére.

A nyilvános árverező-csarnok fölállítását pár év előtt nálunk is szóba hozták. A terv, nyereszkeskedési szempontból is tetszetősnek mutatkozott; de nem tudom, mi okból, csakis terv maradt. Nagy kár, mert ez az

intézmény a gyűjtés szenvedélyét fokozta volna s nem egy értékesebb tárgyat mentett volna meg az elkallódástól.

A műbarátok köre, mely föladatának tekintti a jobb izlés propagálását, a műtárgyak megőrizését és gyűjtését, valamikor megtehetné az első lépést egy ilyen nyilvános árverező-csarnok létesítésére. Bizonyára hasznos munkát végezne vele. A Hôtel Drouothoz hasonló találkozási helyet teremthetne a már létező magyar amateuröknek s egyuttal megkedveltethetné a gyűjtést olyanokkal is, a kik még nem áldoztak ennek a sok kint, de sok örömet is okozó szenvedélynek.

A LEGYEZŐ

(A legyező-kiállítás alkalmából)

Országos Széchényi Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár

NŐI KACZÉRSÁG fegyvertárában nagyfontosságú szerep jutott a legyezőnek. Ez a tetszetős kis eszköz ősidők óta kiegészítő része a női öltözéknek s egyuttal biztosan működő fegyvere a tetszelgésnek, a figyelem fölkelésének és a hódításnak. A legyező a világ minden részében, a világ minden nemzeténél elterjedt s a vad népek asszonyai csak oly előszeretettel használják, mint a czivilizáció magaslatán álló divathölgyek. Az előbbieknél egyszerű falevél vagy tollbokréta, az utóbbiaknál igen sokszor értékes műtárgy alakjában szerepel, melynek diszítésére elsőrangú művészek vállalkoznak.

A XVIII. század kecses művészetének jelentékeny részét női legyezők őrizik. Franciaország nagynevű művészei: Watteau, Moreau, Fragonard, Gravelot, Gillot és Eisen előszeretettel díszítik koruk nevezetesebb hölgyeinek: az előkelő állás, gazdagság vagy szépség képviselőinek legyezőit. Ezek a becses divatcikkek aztán mindenfelé hódítanak s megteremtik a legyezőfestés művészetét: azt a könnyed, bájos és szellemes művészetet, mely iránt senki sem maradhat közönyös, ha a szép iránt érdeklődik.

Ezért nem a véletlen műve, hanem első sorban a nemesebb ízlés hódításának bizonyítéka, ha a magyar műbarátok legyezőkiállítás rendezésére határozták el magukat. A magyar arisztokrácia, folytonos és sűrű érintkezésben állván a külfölddel, a szép legyezők kedvelése nálunk is korán meghonosult s főrangú családaink gazdag gyűjteményét őrzik az olyan legyezőknek, melyek nemcsak mint műtárgyak érdekesek, hanem művelődés-történeti szempontból is figyelmet

érdemelnek. Ezeket csoportosítani s közszemlére kiállítani, mindenesetre jó gondolat volt.

Ezt az alkalmat használom én föl arra, hogy a legyező történetéből egyet-mást elmondjak.

Blondel s mindazok, kik utána e tárggyal foglalkoztak, egyértelműleg állítják, hogy a legyező kínai találmány. A szép Lam-Si, egy hatalmas mandarin leánya, valamely nyilvános ünnepélyen, a tikkasztó hőségtől ellankadva, izzó arczára fátyolával hajtotta a szelet. A nép utánozta példáját s megszületett az első legyező. Mások fölfedezésének eszméjét a szép Lam-Sitől el akarják vitatni s azt mondják, hogy a kínai nők a denevértől kapták a gondolatot, amint-hogy a legyező kínai elnevezése »kuwahori« csakugyan denevért jelent. Bármiként álljon a dolog, annyi bizonyos, hogy Kinában Wou-wang uralkodása alatt (1134. Kr. e.) már ismerték a legyezőket s ezek oly általános elterjedésnek örvendtek, hogy még a katonák is széltiben használták. Ugyanekkor

az előkelő osztálynál a mostani albumokat helyettesítették, amennyiben a jó barátok legyezőkre irtak egymásnak emlékverseket és morális czélzatú mondatokat. Ezek a legyezők bambusz-levelekből vagy madártollakból készültek. A keresztény időszak kezdetén egy kínai festő: Chi-ki-long nagy hírre tett szert állatképeket mutató legyezőivel.

Az egyiptomiaknál a legyező a szerencse és égi nyugalom jelvénye volt s körülbelül azt a szerepet játszotta, a melyet napjainkban a zászlók. A győztes hadvezérek kocsiját mindenfelől legyezőt tartó harczosok környezték — diadalútján.

Medeában és Persiában is előfordul, de sokkal nagyobb jelentőségre emelkedik Rómában, Augusztus századában. A Via Appián sétáló római urnő elmaradhatatlan kíséretét képezi a legyezőt vivő szolga; mert tudnunk kell, hogy a római nők legyezőit szolgálk vagy udvarlóik tartották. Ovidius ezért tanácsolja a *Szerелеm művészeté*-ben fiatal társainak, hogy tanulják meg minél alapo-

sabban a legyezők használását. A római fal-festményeken gyakorta találkozunk legyezőkkel, sőt egyes vázákon Veszta-űzek is láthatók, kik legyezővel kezűkben űnek az áldozati oltár előtt, a lángokat szítva, élesztve. Föl van jegyezve a történelemben az is, hogy Heliogabal, Caracalla fia, kormány-pálcza gyanánt a legyezőt használta.

A flabellum a pápaság történetében is szerepet játszik: rendszerint az egyház fejeit oltalmazta (és oltalmazza manapság is) a legyek és napsugarak ellen.

A XI. és XII. századbéli olasz legyezők mintaképét Mária Luisa de Tassisnak Van Dyck által festett arczképén láthatjuk. A legyezők vázát elefántcsont, vagy nem ritkán arany képezte. Franciaországban a XVIII. században Mahaut d'Artois grófnőnek ezüst foglalatú legyezője volt. Rabelais csak Esventoir-t és Esventadort említ; az *Eventail* szó először Brantomenál fordul elő. A tollakból készített olasz legyezőt Medici Katalin hozta divatba Franciaországban. Henri

Estienne ebből az időből a következőket írja: »Francia hölgyeink az olasz hölgyeknek köszönhetik a legyező föltalálását: az olaszok a régi rómaiaknak, ezek a görögöknek . . . többen a hölgyek közül annyira megszerették, hogy a tél elérkeztével sem tudják nélkülözni, s a mint azt nyáron szellő hajtására vagy a nap melege ellen használták, télen a tűz melege ellen alkalmazzák.«

A legyező divata a XVI. század vége felé már az olasz városokban: Firenzében, Veneziában, Veronában, Nápolyban és Mantovában általánossá vált; a következő század elején pedig Franciaországban is annyira elterjedt, hogy Ménage, Conrart verseikben, Voiture, de Scudery és Madame de Sevigné leveleikben is gyakran említik. A Rambouillet-palotában a *zephirek* (precieuse-nyelven így nevezték a legyezőket) nagy szerepet játszanak, de előfordulnak Tallémant des Réaux adomáiban, valamint Molière vigjátékaiban is.

A XVII. századbeli legyező mintáját *Callot-legyezője* tartotta fenn, a híres rézmetszet, melyet folyvást növekedő érdeklődéssel keresnek a collectioneurek. A legyező levelei ez idő tájon bőrből, papírból vagy szövetből készültek, maga a váz pedig elefántcsontból, aranyból, ezüsből vagy illatos fából. Nanteuil, Chauveau, Lepautre, különösen pedig Le Clerc rajzai nagy változatosságban mutatják be ezeket a legyezőket. Érdekes lehet sokak előtt, hogy XIV. Lajos korában már megvolt a legyezőnyelv s 1678-ban *Maitres évantaillistes* czim alatt szövetkezet is alakult Párisban.

Angliában a legyező Erzsébet korában jött divatba s egy helyen, a *Windsori vignők*-ben, Shakespeare is megemlékezik róla. Fényüzésük azonban itt sohasem emelkedett olyan magas fokra, mint Franciaországban. Ez utóbbi helyen Maintenon asszony már szükségét érezte annak, hogy kisebb és egyszerűbb legyezők viselésében adjon példát. Az áramlatnak azonban ő sem tudott

ellenállani, s alig pár évi szünetelés után újra megjelentek a nagy alakú s rendkívül drága legyezők, melyekre finom ecsetű művészek festettek bájos mithologiai jelene-
teket s vidám poéták irtak játszani, nem egy-
szer meglehetősen frivol költeményeket.

Párisban a XVIII. század közepén száz-
ötven legyezőkészítő mester volt s a legyező-
nyelv annyira általánossá vált, hogy Baron
de Chapt *Oeuvres philosophiques* című
munkájában száz különböző módját adja
elő a legyező használásának. E korszak
találmánya a lorgnettes legyező, melyről a
következő följegyzés olvasható a *Necessaire*
című lap 1759. évfolyamában: »A kíván-
csiság mindkét nemmel közös lévén s a
nők épp úgy szeretvén közelükbe hozni,
mint mi férfiak, az előttük érdekes tárgya-
kat: eszközökről gondolkoztak, hogy vágyu-
kat a szerénység megsértése nélkül kielégít-
hessék s legyezőikbe látcsövet alkalmaztak.
Az ilyen lorgnettet önmaguk kompromittá-
lása nélkül használják s mint ellen-üteget

állíthatják szembe a kis uracsok indiskrét látcsöveivel.«

Majd jött a forradalom s a legyezők divatára is befolyást gyakorolt. A legyező is elkezdett politizálni. Kokárda-alakot öltött s rajta Watteau kaczer pásztorait és pásztor-nőit, a Törvény, az Igazság és Ész alakjai kezdték helyettesíteni. Az emigránsok nem-sokára ezeket a legyezőket szórták szét Európában. A szebbnél-szebb pipere-czikkek, köztük a bámulatos legyezők, a francia emigránsok útján jutottak Európa különböző országaiba, köztük hazánkba is.

Az első császárság korában a liliputi-legyezők kezdtek divatozni. Ezek olyan kicsinyek, hogy egy indiskrét mosolyt vagy gyorsan támadó elpirulást is csak alig voltak képesek elrejteni. Mme de Genlis nem is állhatta meg, hogy ne élczelődjék felettök: »Midőn — írja — az emberek még pirultak s leplezni igyekeztek zavarukat és féltékenységüket, nagy legyezőket viseltek: ezek náluk a lepelt helyettesítették. A nők legye-

zőiket lebegtetve rejtőztek el. Manapság keveset pirulnak, nem riadnak vissza semmitől, senki sem igyekszik magát rejtegetni s alig észrevehető legyezőket használnak.»

A női kaczérság kedves fegyvere általában sehol sem volt alávetve annyi változásnak, mint Franciaországban. Mig Olasz- és Spanyolországban, hol a nép közt aránylag jobban el van terjedve s a hol használata, úgyszólván, a mindennapi szükség kifolyása, folyvást megőrzi régi alakját, Franciaországban örökké változik s enged a divat szeszélyeinek. Annyi azonban tény, hogy műbecs tekintetében a francia legyezők folyvást az első helyen állanak. Mig Németországban ujabban alig egy-két festő foglalkozik legyezők diszítésével s Olaszországban hosszabb ideig, úgyszólván, igazi sikerrel csak maga Favretto képviselte ezt a művészetet: a francziák közt még az elsőrendű mesterek sem vonakodnak attól, hogy egy-egy kiváló hölgy legyezőjére kecses és szellemes kompozíciókat készít-

senek. Gérôme, Robert-Fleury, Blanchard, Vibert, Leloir, Madeleine Lemaire és Hamon nem egyszer jegyezték a nevüket a legyezők vizfestményei alá.

A mi kiállításunk ötszázhuszonhét legyezőjével, eléggé változatos képét mutatja e női pipereczikk történetének. Az ember szinte zavarba jön a legyezők erdejében s az ítéletmondást még az is megnehezíti, hogy sem a kiállítás rendezése, sem a tárgymutató nem eléggé tájékoztató. A termekben különböző korokból és iskolákból származó legyezők vannak egymás mellé állítva, a katalógus pedig együttesen sorolja elő az egyes kiállítók legyezőit, tekintet nélkül arra, melyik korból maradtak ránk azok a legyezők.

Pedig ha valaha, most lett volna helyén a közönség tájékoztatása. A legyező-kiállítás divata egészen új (az első jelentékenyebb kiállítást 1871-ben Londonban rendezték a Kensington-museumban) s mi e részben annyira hátramaradtunk, hogy nyelvünk a

legyező egyes részeinek megjelölésére sem rendelkezik találó kifejezésekkel. A legyező »lapja« még csak megjárja, de a katalógusban már »küllők«-ről olvasok, s ez a kocsi-kerekektől átkölcsönzött kifejezés, valljuk be, nagyon is durva a legyező egyes leveleinek, vagy sugarainak megjelölésére. A »cartouche«-ra pedig éppenséggel nincs semmi szavunk. Itt még mindig a franczia elnevezést kell használnunk. Hát a festések, faragások és fényezések különböző módzatainak megkülömböztetésére minő magyar műszavakat használjunk? A katalógus egy-egy technikus terminusa — hosszabb körülírás nélkül — csak arra szolgál, hogy a félreértéseknek nyisson tág kaput. Lám, alig nyitották meg a kiállítást, és Leiter Jakabnak már is támadt rokona a Verni Martin nevű művészben, kihez, ha így haladunk, nem sokára társul szegődik Van Houten Cacao ur is. A tárgymutatóra bizony ráfért volna, hogy kissé beszédesebb legyen.

És ez a kiállítás meg is érdemelte volna,

hogy jelentőségére figyelmeztessék a laikus közönséget. Mert valóban feltűnő tünemény, hogy nálunk, a hol oly ritkák a collectionneurök s oly nagy a régi műtárgyak iránti közönyösség, több mint ötszáz legyezőt lehessen összegyűjteni s ezen legyezők közt legalább kétszáz olyan akadjon, a melyiket bármely kiállításon is büszkén be lehetne mutatni. A régi magyar arisztokrácia finom érzékére s egyúttal a külfölddel folytatott élénk érintkezésére mutat, hogy a XVII. és XVIII. század szép legyezőiből egész kollekciókra találunk s ezekben vannak olyan legyezők is, a melyeknek történeti értéket és érdeket tulajdonítanak kiállítóik. Így egy rococo-jelenetet és czikornyás cartoucheokat mutató legyező állítólag *Mária Antoinette*, egy másik, melyet gr. Andrásy Aladárné állított ki, *Mária Terézia* királynő, egy harmadik pedig *Mme du Barry* tulajdonát képezte. Ezt az utolsót 13 fontért nemrég gróf Zichy Nep. Jánosné vásárolta Londonban s ha netalán kétségbevonhat-

nák is hires eredetét, mindig nagyon érdekes marad point d'Alençon csipke-lapjáért, melynek közepén mesteri kézzel festett rococo-jelenetet mutat a hártya-betét.

Más legyezők ismét nem egykori tulajdonosaik, hanem a diszítésükre vállalkozott festőművészek miatt kötik le érdeklődésünket. Ha tudjuk azt, hogy a XVIII. század művészetének sok szép emlékét amaz idők becses legyezői őrizik, s hogy Moreau, Fragonard, Gravelot, Gillot, Eisen és Watteau nem tartották méltóságukon alólinak mithologiai alakokkal és idylli-jelenetekkel népesíteni be egy-egy előkelő hölgy legyezőjét: a műbarát kétszeres érdeklődésével vesszük kezünkbe e korszak emlékeit s nem minden ok nélkül esünk abba a gyöngességbe, hogy azokon valamelyik kiváló mester ecsetvonásait keressük. Hiszen ezek a bájos, nem ritkán pikáns jelenetek a fölfogás oly nagy eredetiségével s az ábrázolás annyi biztosságával vannak megfestve, hogy érttük bármelyik művész elvállalhatná

a felelősséget. S máskülömben is miért kellessen föltételeznünk a mesterekről azt a hiuságot, hogy nevüket minden egyes darabnak alájegyzezték, mikor manapság is nem a művészek ambíciója, hanem egyes műbarátok hiusága követeli meg, hogy a képzőművészek minden kis vázlatot szignáljanak? Én legalább nem merném állítani, hogy a nálunk bemutatott legyezők mind csak névtelen festők művei; sőt egyiken-másikon olyan kiváló művészi tulajdonságokat látok, amelyek a legyező nagyon is előkelő származására mutatnak. Így az özv. gr. Károlyi Gyuláné tulajdonát képező 215. számú legyező, melynek hártyalapjára mintegy oda van lehelve a gouach-sal festett idylli jelenet, bámulatos finomságú cartouche-aival elsőrangú művész kezére vall s mesterét is megnevezhetném, ha ezen a helyen kombinációkba akarnék bocsátkozni.

A kiállítók nagy önzetlenségét árulja el, hogy ez a kiállítás egyszerre Moreau, Gravelot és Watteau több művével nem aján-

dékozott meg bennünket. A legyezők egy részére könnyen rá lehetett volna fogni ilyen eredetet s az elkeresztelés ellen hiábavaló lett volna minden protestáció. Kiállításunkon, külön keretben, csakis egy legyező kérkedik eredetével és ez a nagy francia mester: Watteau munkája. *Metternich Rikhard* hercegné állította ki, a mi már magában véve is elég kezesség arra nézve, hogy a legyező provenienciája felől ne kételkedhessünk. Metternich hercegné a világhírű collectionneurök elitejéhez tartozik s gyűjteményének egyes darabjait egykor Párisban is megcsodálták.

Az ő Watteau-legyezője igazi műkincs, már csak azért is, mert a nagyhirű francia mester csak ritkán festett volt legyezőket. Tőle csakis egy legyezőt ismernek hártyalapon. Ez a legyező Bruzard árverésén szerepelt. Egy másik legyezőjéről a XIV., XV. és XVI. Lajos udvarából származó régi legyezők katalógusa tesz említést. Ez falusi ünnepélyt ábrázol s 1861. ápril havában

került árverés alá. Hihetőleg ekkor ment át a Metternich hercegné birtokába, ha ugyan az itt látható legyező nem egy harmadik, 1875-ben még ismeretlen munkája a világhírű mesternek. A selyem-lapra tollal rajzolt mozgalmas jelenet a legfinomabb rézmetszetek hatását gyakorolja ránk s bizonyára egyik legkeresettebb látnivalója a kiállításnak.

A tulajdonosok magas személye iránt való érdeklődésből sokan nézik Stefánia özvegy trónörökösné, Mária Valéria, Mária Terézia és Izabella főhercegnők, valamint Coburg Klementina és Szász Coburg Lujza hercegnők legyezőit is, melyeket külön szekrényekben állítottak ki a rendezők. Legtöbbnyire modern munkák, kiváló franczia művészek által szignálva. Feltűnést kelt köztük Stefánia özv. trónörökösné gouache-sal festett legyezője, melyen a kecses ábrázolás mesterének: Louis *Leloir*nak egyik legszebb kisebb alkotását csodálhatjuk. A tavasz bevonulását ábrázoló festmény (fecskék által

vont fiatal nő) valóságos mesterműve a rajz szabatosságának s a könnyed festési módornak. A bájnak megtestesülése ez az allegoria; eszközeiben a legegyszerűbb és mégis végnélkül beszédes. Fiatal festőink jól teszik, ha minél gyakrabban megállanak e legyező előtt; róla elleshetik talán azt a technikát, mely hivatva van arra, hogy magasabb fokra emelje a modern diszító művészetet.

Coburg Klementina hercegnő gyűjteményében általános érdeklődés tárgya az a legyező, melyet Coburg Ferdinánd herceg, Bulgária fejedelme diszított. Selyemlapján szépen festett déli virágok, madarak s pillék tesznek tanubizonyságot a fejedelem gyöngéd kedélyéről. Coburg Ferdinánd herceg mellett a magyar arisztokrácia több tagja foglalkozik legyezők festésével. Gróf Czebrían Mária, báró Orczy Tekla, gr. Pejacsécs Jolán, gr. Erdődy Gyuláné, báró Majthényi Izidor és gr. Vay Péter nem egy legyező lapján adják jelét jó izlésüknek és ügyességüknek. A műkedvelők sorában ta-

láljuk Hegedüs Sándorné urnőt is, ki legyezőjén magyar motivumokat szerepeltet. Kisérlate már csak azért is érdekes, mert első a maga nemében.

Régészeti szempontból érdekes legyezője nincs a kiállításnak; de a XVIII. század közepén divatozott legyezők csaknem minden faja föltalálható egyik vagy másik kiállító gyűjteményében. Lorgnettes legyezőket báró Lipthay Béláné és Kolosváry Olga urnő állítanak ki; a zsebbevaló legyező, Auguste Buinot találmánya, Blaskovich Miklósné és báró Jeszenszky Béláné gyűjteményében van képviselve szép példányokkal, míg az *Évantail au ballon*-nal gr. Keglevich Istvánné küldeményében köthetünk ismeretséget.

Végignézem a divat szeszélyét hiven követő fényüzési czikkeket; de azért újra és újra csak visszatérek azokhoz a legyezők-höz, melyeknek a festő-művész csapongó fantáziája és ügyes keze kölcsönöz érdekességet. S ha teleszíttam magamat a XVIII.

század elbűvölő költészetével, fölkeresem korunk mestereit, kik az eleganciát és chic-et képviselik. Közülök, *Leloir* mellett, főként *Ed. Moreau* és *Hedouin* csábítanak. Mind a kettő nevét egy-egy festmény alatt találom. *Moreau* a gróf Cziráky Antalné tulajdonát képező legyezőn, hártyalapon vadászati jelenetet ábrázol, *Hedouin* pedig egy fontainebleau-i vadászatot festett meg arra a legyezőre, mely Eugénia császárné nászajándékai közül került Metternich herczegné birtokába. Ez utóbbi legyező a második császárság fényüzésének egyik legbeszédesebb emléke. Ott van rajta balról III. Napoleon is bájos menyasszonyával. A legyezőt hátul kettős czimer díszíti; sugarai arannyal borított gyöngyházból valók. A legyezőgyártás modern mesterei közül *Alexandre*-től találok egy tánczó alakokkal benépesített, rajzban és színben egyaránt bámulatosan finom legyezőt. Tulajdonosa Nadasdy Irma grófnő. *Duvelleroy* és *Alouise Van de Woerde*, kik *Alexandre* versenytársai gya-

nánt szerepelhetnének, a kiállításon nincsenek képviselve.

Fiatál magyar festőktől szintén látható néhány legyező-lap. Karlovsky Bertalan, Roskovics Ignác és Neogrády tetszetős dolgokkal szerepelnek, de a legtöbb lap a modern üzletek kirakataiban látható legyezők mintájára készült. A legtöbb fiatal festő abban találja örömét, ha nagy felületet díszíthet. Hogy az ilyen felületek betöltése sok nehézséggel jár: arra nem igen gondolnak. A legtöbb odadob egy csomó mezei virágot, néhány pillangót vagy gallyon ülő madarat s azt hiszi, hogy művészileg díszítette a legyezőt. A bájnak, szellemességnek, a régi legyezők ismertető jeleinek alig van nyoma ezeken a legyező-lapokon. Láttam olyant is, a melyikre a lánczhidat festette oda a képiró, didergő hölgygyel s kontempláló Mihaszna András-sal; a másikon vázlatosan odavetett tájképet, a harmadikon gubbaszkodó leveli békát találok: tehát mind olyan tárgyakat, a

melyek nagyon is kívül esnek a kecses birodalmán.

Ezeknek a művészeknek nem Watteau és társai, hanem a váczi-utczai divatüzletek számára dolgozó bécsi mesteremberek szolgáltak példányképekül.

Országos Széchényi Könyvtár

EGY BIBLIOPHIL ÁLMA

(1890)

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÁR KÖZEL VOLT a két óra, midőn az árverező-csarnok előtt letett a villamos vasut. Kissé elkéstem, mert lakásomról kiindulva, néhány barátom feltartóztatott.

Rügybontó, meleg tavaszi nap volt. A csarnok előtt kíváncsi népség tolongott, bámulva a születési és pénzarisztokrácia egymás után érkező fényes fogatait s az azokból kiszálló elegáns alakokat.

Ezuttal a szokottnál is nagyobb számban érkeztek, mert Z . . . hagyatéka került árverés alá, ki nem csak kiváló író, hanem egyuttal ismert collectionneur is volt, s e mellett a budapesti könyvkedvelők társa-

ságának alelnöke. Szegény barátom! ha látnád onnan a magasból, hány ember törte magát hagyatékok bármily csekély részének birhatása után: bizonyára elégtelen mosolyognál s azt éreznéd, hogy nem vesztegetted el a bouquin szolgálatában töltött lázas napokat, s az élők szemében nem vagy többé az a »hóbortos ember«, a kinek egykoron legjobb barátaid is tartottak.

Gyors léptekkel haladtam föl a diszes épület világos, széles lépcsőjén, egyenesen az első emelet 6-dik számú termébe, a hol épen az én kedves barátomnak könyveit árverezték.

A terem ekkor már zsufolásig tömve volt. Nem csoda, hiszen közel háromnegyed órája, hogy kezdetét vette az árverezés. A sűrű tömegen keresztül csak nagy ügygyel-bajjal törhettem utat magamnak s mikorra az árverező-emelvény közelébe jutottam, nagy teherként sulyosodott reám a könnyű tavaszi felsőkabát.

A nap penetrans erővel tört keresztül a

halványvörös függönyökkel védett óriási ablaktáblákon, piros színbe öltöztetve az emelvényen felhalmozott tárgyakat ép úgy, mint az emelvényt környező székeken ülő alakokat. Ez a sajátságos világítás valami vidám, kellemes színezetet kölcsönzött az egész képnek. Első pillantásra magam sem voltam képes szabadulni a rózsás hangulat hatása alól, s perczekbe került, míg szemeimet végig tudtam jártatni a valóban diszes közönségen. Mint egy barátom a bibelotban mondaná, a magyar főváros lakosságának »fine fleur«-je volt jelen.

Mindjárt az első sorban Cs. . . grófnét láttam, ki nemcsak maga áldozik a muzsáknak, hanem mindazok iránt ritka érdeklődéssel viseltetik, a kik a Szép istenasszonyának hódolni szoktak. Mint gyűjtő, a negyvenes években nagy lendületet vett magyar költői irodalom termékeit kedveli; Vörösmarty, Petőfi, Arany, Tompa és mások első kiadásai díszítik a könyvtárát, bámulatosan konzervált, nem ritkán a költők

eredeti kézirataival érdekesített példányokban, melyeknek aranyozott háttal és benső csipkézettel diszített vörös maroquin-kötéseit Gottermayer Nándor készítette. Mellette a fiatal B. . . . gróf foglal helyet, kíváncsian lesve és várva azokat a nagyobb illusztrált műveket, melyeknek külön papírra nyomott példányai még nem találhatók fel a könyvtárában vagy melyekből ezideig csak *gyöngébb* példányokat sikerült vásárolnia. Kissé távolabb Z. báró folytat élénk társalgást M. grófnővel, a felett vitatkozva: vajjon készültek-e b. Orczy Tekla hires imakönyvéből japán papírra nyomtatott példányok vagy az összes példányszámhoz velin papirost vett a kiadó? Z. gróf szürke, apró szemeivel folyvást egy vadászati mű érdekes ajánlásokkal ellátott példányán mereng, míg W. bankár Széchenyi István *Hitel*-ének ama példányát forgatja, melyet »barátsága jeléül« annak idejében Mátray Gábornak küldött a legnagyobb magyar. »A társaság« egy másik tagja *Abafi és Kárpáthy*

Zoltán első kiadásai iránt érdeklődik, míg az öreg A. . . gróf, a régi magyar nyomtatványok barátja éppen egy fiatal bibliograffal vitatkozik a felett: vajjon az árverezendő könyvtár egyik darabja: a *Bártfai kalendárium* csakugyan unikum-e a maga nemében?

Szemem már-már fáradni kezd a társaság szemlélésében, midőn véletlenül a bájos S. . . . urnőre téved. Vajjon megkapja-e, ami után oly rég idő óta várakozik s a miért mostan is idegesen tartja kezében az árverezés több helyen írónnal megjegyzett katalógusát? Vajjon megkapja-e a fiatalon elhunyt Zilahy Imre költeményeit, melyeknek egyik darabja oly lángoló színekkel festi az ő fiatalságának kora tavaszát?

Örömet találgatnám, de nincs időm reá. A szolga uj könyvet tesz az asztalra s megszólal a kikiáltó harsány hangja:

»25-dik szám. *Balassa Bálintnak istenes énekei*. Nyomatták Bártfán, a XVII-dik században. Eddig csak egyetlen példányát ismer-

tük s az a marosvásárhelyi ref. collegium könyvtárában található. A mi példányunk tisztább, lapszélei gazdagabbak, kötése minden hihetőség szerint egykoru. Kikiáltási ára 50 forint«. Hatvan forint, hangzik egyszerre a második sor széléről. Hetven, nyolczvanöt, kilenczven, százhusz, százötven, kétszáz — emelkedik a szám rohamos gyorsasággal. Kétszáz egyszer, kétszáz kétszer — szól a kikiáltó. Háromszáz, csendül meg egyszerre az öreg A. gróf hangja. Háromszáz egyszer ... kétszer ... senki többet. Háromszáz harmadszor, szól vontatva a kikiáltó s A. gróf diadalmasan nyújtja kezét a páratlan munka után.

Gyorsan újabb könyvek kerülnek az emelvény asztalára. A becslő-biztos egyiket-másikat átnyújtja az érdeklődőknek, a kikiáltó pedig e közben tovább folytatja fárasztó munkáját: *Enyedi György igen szép históriája az Tancredus király leányáról Gismundáról, 1577-ből, Gyöngyössi István Marssal társalkodó Murányi Vénusá-nak*

1664-diki kassai kiadása, *Ilosvai Péter Toldi Miklós históriája* (Debreczen, 1574.), a Bécsben 1651-ben nyomott *Zrinyiász*, mind-megannyi elsőrangú ritkaságok, egymás után kerülnek elő s minden egyes számnál hevesebbé, elkeseredettebbé válik a küzdelem. A csatatért folyvást A. és Z. grófok uralják, a tizesek és százaskok emelkedő numerosaival vagdalózva. Kezeik közül csak a *Magyar Aesopus*-t (Lőcse, 1673.) tudja kiragadni R. antikvarius, ki egy falusi magányában rejtőző főúrtól kapott megbízatást, hogy a híres könyvet szerezzé meg neki bármily áron.

Ilyen versenyben nincs mit keresnie egy szegény írónak. Kimegyek a tágas folyosóra, hogy üde levegőt szíjjak s onnan vessek egy-egy pillantást a mozgalmas képre. A teremből tompa hangok zivaja hangzik hozzám, meg-megszakítva egy »Lássuk csak!« kiáltással. Ilyenkor valamelyik amateur kíván látni egy érdekesebb tárgyat. De csakhamar újra elkezdődik az egymással felelő hangok zivaja, melyben az egy-

szer, kétszer, háromszor, képezi a rendes tenort. Jól esik hallanom e tompa, zavaros, egymásba olvadó hangokat, s még talán tovább is elmerengének a csendes folyosón ha néhány amateur-társam lázas sietsége, engem is az árverező-terembe nem szólítana.

Gyorsan követem őket.

Az újabb művek árverése kezdődik.

Az emelvény asztalán sorban állanak előttem az újabb magyar irodalom legkiválóbb termékei, kifogástalan tisztaságú első kiadásokban s pompás amateur-kötésekben. A legtöbb közülök ajánlásokkal van ellátva; egyrészükhöz költeményeket, érdekes leveleket, kiadatlan arczképeket és eredeti tollrajzokat köttetett az első tulajdonos. Mind-ezekről bő és érdekes értesítéseket nyújt a katalogus. Az árverezők közül sokan keresik kedves költőiket; a teremben sivító csörtetés fut végig, a mint a katalogus lapjai egymáshoz csapódnak.

A szakértő nyolczadrétű, vékony kötetet nyújt át a kikiáltónak.

»269. szám. *Bánk-bán*. Dráma 5 szakaszban. Szerkesztette Katona József. Pesten, Trattner János Tamás betűivel és költségével. 1821. Hölgyeim és uraim, szól a kikiáltó, ezt a könyvet nézzék meg. A leghiresebb magyar tragédia első kiadása. Durva, itatós papirra van nyomtatva, manapság már csomagolásra használt szürkés-kék borítékkal. Megjelenésének idején senki sem gondolt véle, a példányok, elenyészőn csekély kivétellel, a Trattner nyakán maradtak. A padláson por lepte, eső áztatta őket. Ezt a példányt ép állapotban sikerült megmenteni. Tulajdonosa a híres *Rostá*-t is hozzá csatolta. Csak 20 forintot kérünk érte. Valódi potom ár.« 25, 30, 35, 40, 50, 60 forint, hangzik föl egyszerre az árverezők sorából. Nyolczvan forint, kiált bele édes hangján Z. gróf. Nyolczvan forint egyszer, nyolczvan forint kétszer, nyolczvan forint (senki sem ad többet?..) háromszor, veti végét a versengésnek a kikiáltó.

»270. szám. *Zalán futása*, hősköltemény.

Irta Vörösmarty Mihály. Pesten. Petrózai Trattner Mátyásnál 1825. Első kiadás; vörös maroquin kötésben, Lehnhardt rézmetszetű címképével. A kötetben az előfizetők névsora is megtalálható, melyből látjuk, hogy a nagy költő híres époszát csak 88 magyar hazafi tartotta a megrendelésre érdemesnek s ezek közt az arisztokráciának hat tagja: gróf Batthyány Eleonora kisasszony, gróf Cziráky Antal királyi tárnokmester, gróf Dessewffi József, báró Perényi Mária kisasszony, báró Perényi Menyhárd és gróf Széchen Miklós, Pozsega vármegye főispánja. A könyvért mostan 15 forintot kérünk«. A csekély ár bámulatos gyorsasággal emelkedik 75 frtig, s amint erre a pontra jut, *Zalán futása*-t Cs. gróf sorozza gyűjteményének érdekes számai közé.

A példaadás követőket von maga után. Vörösmarty, Csokonai, Kisfaludy Sándor, Berzsenyi, Kölcsey első kiadásai nemes versengést idéznek elő. Ötven forinton alul csak ritka esetben állapodik meg a kikiáltó.

Himfi szerelmé-nek első kiadását, melyre maga Kisfaludy Sándor jegyzett ajánló sorokat, egy kerek százasért Sch. . . bankár bájos fiatal leánya váltja magához. Sokan irigyelik a nevezetes könyvet. Ők a hibások, miért nem voltak szemesebbek. Jósika, b. Kemény Zsigmond és Jókai első regényei szintén megtalálják közönségüket. Különösen b. Kemény műveiért szokatlanul magas árakat fizetnek. A nagy regényíró kiadója, ki szintén jelen van, most sajnálja már, hogy huszonkét év előtt miért vesztegette el olyan potom árakon azokat a klasszikus műveket. (Hiába, akkor még nem tudta, talán nem is remélte, hogy a magyar könyveket vásárló magyar mágnások száma olyan hamar megszorodik s Budapesten is támadnak amatőrök!)

Szegény barátom könyvtárában hosszú sort képeztek a különös papírra nyomott, díszesebb kiadások. Még akkor szerezte ezeket, mikor a szép könyveknek nem volt kelete Magyarországon. Most tizszeres, husz-

szoros áron kapkodták el valamennyit, s ha valamelyikben ajánló sorokat találtak: a küzdelem makacs és kitartó volt. Sárossy Gyula és Tóth Kálmán kéziratai különösen izgatták a collectionneuröket. A becsüsmosolylyal kísérte a távozó számokat és mosolylyal fogadta az érkezőket. Véleményének súlyát most érezte először igazában. A dicsőség elégedetté, boldoggá tette.

A gyűjtemény legérdekesebb száma azonban még csak most következett.

»314. szám. *Petőfi Sándor összes költeményei* egy kötetben. A költő aczélba metszett arczképével. Pest, Emich Gusztáv sajátja. 1847. Kis negyedré, 537 lap. Világoskék maroquin-kötésben, aranyozott hátal, benső csipkézettel s az eredeti kiadás gondosan megőrzött halavány rózsaszin borítékával. Hozzá van kötve a Barabás által rajzolt arczképen kívül, Petőfi egyetlen fenmaradt fényképének facsimile-másolata s egy költemény a költő eredeti kéziratában.

»A kötetet — szól a kikiáltó — nemcsak

nagybecsű mellékletei teszik érdekessé, hanem az a körülmény is, hogy tudtunkkal ez az egyetlen tisztán megőrzött példánya Petőfi összes versei első kiadásának. Nincsenek benne sem rozsdá- sem vízfoltok, a mik az eddig előkerült példányokból soha sem hiányoztak. A kötetet szűzies tisztaságában őrizte meg az első tulajdonos. Van vevőnk reá *száz* forinttal.« Száztíz, százhusz, száznyolczvan, kétszáz hangzik a villám gyorsaságával.

Egy fiatal poetának, ott a sarokban, tűz gyulad ki szemeiben és a hódolat egy nemével tekint a 200 forintot oly gyorsan ígérő fiatal mágnásra. Ha Petőfi ezt hallaná — gondolja — talán maga is megbarátkoznék az arisztokratákkal. A kétszáz forint azonban nem utósó ígélet. A páratlan példány ára 300 forintig emelkedik; de végre mégis csak azé a fiatal főuré lesz, aki *nem »fekély a haza testén«*. A jelenlevő fiatalság lelkesen megéljenzi. A körülötte levők sietnek gratulálni a szép szerzemény-

hez, a kik távolabb állanak, tapsban adnak kifejezést elismerésüknek.

A terem egyszerre forradalmi szint ölt magára.

A tetszés, a lelkesedés zaja zúg mindenfelé.

Az erős tapsra én is felriadok álmodozásomból — vagy helyesebben mondva, mély álmomból.

Mert valójában az egész jelenet csak kedves álom volt, s a lelkes tapsok helyett inasom kopogtatása hangzott föl a hálószobám ajtaján.

Rendes szokás szerint a reggeli postát adta át.

A küldeményben két helybeli levél vonta magára érdeklődésemet.

Az egyik levél így hangzott:

»Tisztelt Uram! Ujabban Petőfinek és Vörösmartynak több első kiadása került hozzám. Kötetenként megszerezheti 2 forintjával. Utasításához képest Kemény Zsigmond regényeit is kerestettem. Ne aggódjék miattuk.

Leszállított áron még mindig kaphatók Pfeiffer Ferdinándnál. A magyar publikum Zolát keresi. Igaz tisztelője:

Kinizsi Jakab, antikvárius.«

A másik levélből ezt olvastam:

»Kedves Uram! Ön a magyar gyűjtők birtokában levő érdekes dolgokról: festményekről, szobrokról, régi fegyverekről, s a kuriozítás más tárgyairól szeretne illusztrált könyvet közrebocsátani. E diszmű kiadásáról le kell mondanunk. Különösen olyan intenciókkal, mint ön akarja, hogy hollandiai és kínai papirra is nyomassunk példányokat. A középosztálynak ilyesmire nincs pénze; tönkreteszi a terhes adó. Az arisztokrácia pedig csak kivételesen érdeklődik valami iránt. Ha azonban ön netalán olyan diszmű szerkesztésére vállalkoznék, a minő a *Paris à cheval*, a dolgot még megbeszélhetnők.

Különben fogadja stb. stb.

Buzgó testvérek, könyvkiadók.«

A két levelet szépen visszatettem a borítékjába s most azon gondolkozom: vajjon Magyarországon egyhamarjában *valósággá* változik-e — az *álom*?

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A BOSZORKÁNYKONYHA

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ITT AZ IDEJE, hogy a boszorkánykonyháról is megemlékezzem. Beszélek azokról a kisebb és nagyobb titokzatos műhelyekről, ahol Olaszországban és Európa más országai-ban ügyes kezű művészek készítik a hamisítványokat, az etrusk terracottákat, a régi bronzokat, a bámulatos antik-edényeket, a cinquecento bőrkárpitait, festményeit, kézi-rajzait, szóval mindazokat a régiségeket, melyek a műbarátoknak kéjes-kinos izgal-makat és álmatlan éjszakákat okoznak. Mert tagadhatatlan, hogy ezek a hamisító mű-helyek megannyi boszorkánykonyhák, a me-lyekből bámulatosan új régiségek, versenyt

és irigykedést keltő műtárgyak kerülnek a gyűjtők kezei közé, nem ritkán a híres muzeumokba is.

Van Firenzében a Benvenuto Cellini által annyiszor emlegetett Ponte Vecchiön egy igénytelen régiségkereskedés, a Gustavo Volterra kereskedése. Ennek kedélyes tulajdonosa egyszer így szólott hozzám:

— Jó dolgok manapság csak kivételesen fordulnak elő. Az igazi régiségeket a nagy gyűjtők és muzeumok rég lefoglalták. Azok ma már biztos kezekben vannak. A közönség azonban folyvást keresi és sürgeti az antikvitásokat. Sürgeti valóságos lázas türelmetlenséggel. És teremnek a régiségek folyvást nagyobb számban, amint az amatőrök és gyűjtők is folyvást szaporodnak. Manapság már a legbecsületesebb kereskedő is ki van téve annak a veszedelemnek, hogy igazi tárgyak helyett hamisítványokat ad el, mert a hamisítók rendkívül ügyesek, leleményesek s őt magát is csalódásba tudják ejteni. Lássá, én Capodimontét szándékosan

nem tartok, mert a hamisítványt az eredetítől végtelenül nehéz megkülönböztetni. A régi olasz gyár termékeit bámulatos módon utánozzák Franciaországban.

Az én taliánom, az olasz becsületesség legyezgetése céljából, Franciaországot említette (s az újabb Capodimonték tényleg ott is készülnek); a dolog azonban úgy áll, hogy a hamisítók igazi hazája még ma is Olaszország, és pedig Firenze, Bologna, Doccia és Venezia azok a városok, ahonnan a legnevezetesebb hamisítványok kikerülnek. A műtörténelemből ismeretes, hogy a lagunák városában Vittorio Camelio már a XIV. században hamisította az antik érme-
ket, később Giovanni Cavino és Alessandro Bassiano csodákat műveltek az antikok utánzásában. Firenzében Michel Angelo *Amorino*-ja, Vasari tanuskodása szerint, már görög munka gyanánt került forgalomba, ujabban pedig a firenzei Bastianini volt az, ki híres reliefjét, Verrochio műve gyanánt csempészte be Európa egyik legnagyobb

muzeumába. Egy gubbioi gyógyszerész régi vázákat és tálakat készít, nagy ügyességgel utánozva a régi metallikus fényű majolikákat, melyek maestro Giorgio nevét világhirűvé tették s melyekkel a mi derék mesterünk, Zsolnay is magára vonta az amatőrök érdeklődését. A gubbioi hamisítványok közül láttam néhányat; de mondhatom, hogy hozzájuk képest a mi Zsolnaynk majolikái valóságos mesterművek. Ha a pécsi mester hamisításokra adná tiszteségben megőszült fejét: örületbe tudná ejteni Európa minden majolika-gyűjtőjét.

Hiresek Doccia-ban (Toscana) a Carlo Ginori által 1735-ben alapított majolikagyár utánzatai. Ez a gyár is a régi olasz faience-okat vette mintául s főleg a metallikus fény s a meleg sárgás szín visszaadásában tűnik ki. Legtöbbször azonban *Luca della Robbia* szép medaillonjait: a kék alapon, magas fehér reliefben ábrázolt Szűzet és Jézus-gyermekeket hamisítják. Ezek a másolatok csodás hűséggel utánozzák az eredeti

minden szépségét, természetesen nem feledkezvén meg azokról a rombolásokról sem, melyeket az idő foga ejtett a kecses alkotásokon.

Nincs talán olyan amateur, ki Veneziában a Pesaro-, Vandramin- és Barberigopaloták remek bőrkárpitjait meg ne bámulta volna. Ezek a csodás bőrmunkák ma már szintén nem hozzáférhetetlenek. Bolognában folyvást készítenek az antik bőrkárpitokat. Valamint készítenek a régi bőrkötéseket is gazdag aranyozással s a könyvek legnagyobb ellensége: a moly által századokon át véghez vitt rombolásokkal.

Hát azok a régi fabutorok: karosszékek, szekrények és imazsámolyok! Fájukat meg rongálta a szú, primitív faragásuk megkopott, mélyedésükbe leülepedett az idők patinája. A régi fabutor napjainkban a legnagyobb ritkaságok közé tartozik és folyvást kaphatsz régi butorokat, még pedig abból a századból, a melyeknek termékei iránt leginkább érdeklődöl. A veneziai és padovai

mesterek alaposan ismerik a régi idők stílusait s a lebontott épületekből régi fa akad mindenütt. Aztán egy *eredetiből*, tiz-tizenkét hamisítványt mindig könnyen összetákolhat az ügyes mester. A jó darabból mindenikhez vesz egy részletet s az eladásnál bátran mondhatja: megesküszöm, hogy ez a tárgy *itt*en eredeti. Ki gondolna arra, hogy az egész bútor nem egy és ugyanazon kéznek a műve?

A veneziái antikváriusoknál folyvást található vastag patinával borított, ügyetlen formájú üvegeket. Ezeket különösen keresik és magas árakon is fizetik az üveg-amateurök. Megesküdnél reá, hogy a föld alól, százados sírból ásták ki valamennyit. Csak a muranoi gyár raktáraiba kell elmenned s ott kitűnő másolatokban mind megtalálod a nagyon ritka, régi üvegeket. Nehány év óta csodálatos ügyességgel utánozzák azokat. Az eredetit a hamisítványtól megkülömböztetni, legalább a laikusnak, teljes lehetetlen. De csalódnak olykor maguk a szak-

értők is. Dal Zotto, a jeles szobrász, egy ilyen régi üveg vizsgálásánál mondotta nem rég nekem: ezt a példányt jó lélekkel nem merném állítani sem hamisítványnak, sem valódinak. Pedig Dal Zotto egyike Venezia ismertebb gyűjtőinek s a mellett régi, praktikus ember. És nagy mennyiségben gyártanak Kölnben is régi üvegeket. A szivárvány fényű római könnyedények csaknem kivétel nélkül itten készülnek. A saint-germaini muzeumban nagy számmal láthatók régi üvegedények, melyeket kívülről szilárd földréteg borít, s melyek szép szivárványfényüket a belülről felragasztott apró halpikkelyeknek köszönhetik. A kis fehér keszegek ennél az eljárásnál nem megvetendő szolgálatokat tesznek.

Pár év előtt egyik veneziiai ismerősöm boltjában voltam, midőn régi, megsárgult vízfoltos jegyzőkönyvet ajánlottak föl neki megvétel végett. Valami üzletember naplója lehetett. A könyvnek csak első lapjai voltak tele írva. A tulajdonos meglehetősen magas

árt kért érte s az én emberem rövid alkudás után, kifizette csaknem az egész összeget. Nála nem voltam hozzászokva ehhez a bőkezűséghez s az ok után kérdezősködtem.

— Ez a könyv, mondta, nagyon jó szerzemény, mert az igazi, régi papirok ma már rendkívül ritkák. A művészek busásan megfizetik. Rajzok készítésére szokták felhasználni. Meg vagyok győződve, hogy ezek a megsárgult, megfakult papirlapok nemsokára mint Paolo Veronese, Tizian, Andrea del Sarto és mások eredeti kézirajzai kerülnek forgalomba. Az egykorú, jó papirt látva, senki sem vonja kétségbe valódiságukat.

És az én emberem eléggülten rágicsálta a bajuszát.

De legyünk igazságosak. Nagy tévedés volna azt hinni, hogy a hamisítók csak Olaszországban ütik föl sátorfájukat. Ettől a mételytől ma már nincsen megóva Európa egyetlen műveltebb állama sem. Hogy csak egypár példát említsek: a legszebb régi etrusk edényeket Ledsben, a yorki gróf-

ságban gyártják, a XVI. századi flandriai keramika legsikerültebb másolatai Augsburgban és Nürnbergben készülnek. Az 1520. évszámmal jelzett flandriai cserépedényeket mindakét helyről vaggonszámra hordják szét a kontinens ama nagyobb városaiba, melyeket az angol utazók előszeretettel látogatnak. Nem titok, hogy a régi francia butorok Batignollesban készülnek s a normandiai és bretagnei parasztok közreműködésével kerülnek forgalomba. A régi görög és római csecsebecséket, a renaissance emaillozott fülbevalóit, a középkor püspöki gyűrűit Augsburgban hamisítják és pedig olyan ügyességgel, hogy egy különös gonddal munkált görög-ékszert még a nürnbergi germán muzeumba is sikerült becsempészni a hamisítóknak. Franciaország a régi képek utánzásában jeleskedik, s erre a munkára ott nem egyszer kiváló tehetségű művészek vállalkoznak. A hamisítók azonban igen sokszor a név fölcserélésével is beérik. Egyik ismerősem néhány év előtt Troyon nevével

jelzett kisebb tájképet hozott magával Párisból. A kép naplementekor hazafelé vonuló tehéncsordát ábrázolt. Sok finomsággal festett, hangulatos kép volt, egyik sarkán a művész nevének kezdőbetűivel. Csak egy pillantást kellett vetnem a festményre, hogy abban a mi Mészöly Gézánk munkájára ismerjek.

— Ez nem Troyon, hanem Mészöly, — siettem felvilágosítani a magyar amatéurt.

— Lehetetlen. Nekem Troyon gyanánt adták el s úgy is fizettem.

— Majd meglátjuk. Bizom a szemeimben s nem hiszem, hogy tévednék.

A képpel még aznap elmentem Roskovics Ignácához, kinek aztán egy vékony festékréteg alatt sikerült föltalálnia Mészöly Géza eredeti aláírását.

A sèvres-i régi gyár készítményeit annyira hamisítják, hogy az odavaló muzeumban már külön szekrényt kellett felállítani az utánzatok és hamisítványok számára. A *truc* rendkívüli ügyességét misem mutatja

jobban, mint ez a gyűjtemény, melynek egyes darabjai még a szakértőt is félrevezetik.

A meissenai gyár régi készítményeit Franciaországban először a fontenebleau-i Jacob Petit kezdte hamisítani, a régi kínai vázákat pedig Hollandiában a híres Gerrit van der Kaadt diszítette annyi ügyességgel, hogy műveit eredetiek gyanánt kapdosták szét és magas árakon fizették.

A hamisítást általában olyan tökélyre vitték világszerte, hogy egy-egy műtárgy értékének megállapítására nem órák, hanem napok munkája, a föltétlenül megbízható eredeti példányok jelenléte, a forrásművek gondos konzultálása, mindenek felett pedig az a hatodik érzék szükséges, melyet Theophile Gautier a művészszel és műbirálóval velszületett, sejtelemszerű, benső érzésnek nevez, s melyet én az amateur csápjának szeretnék elkeresztelni.

És még ilyen segítő eszközök birtokában is mennyi tévedésnek van kitéve a műbarát

és collectionneur! Mindenki ismeri a würtzburgi archeolog: Huber felültetését s nem mindennapi eset az sem, mely a hatvanas évek vége felé történt a Louvre igazgatóságával. A casust dr. Foresi beszéli el *A Bábel tornya* című röpiratában.

Firenzében, a hamisítók par excellence városában, Bastianini nagy hirre emelkedett a XV. század szobrászati remekeinek bámulatos utánzásával. Nem egy munkáját tulajdonították Verrocchionak, de talán valamennyi alkotása közt legtöbb feltűnést az a mellszobor csinált, melyben Savanarola híres védelmezőjét Benivienit kívánta ábrázolni.

Bastiniani nem sokat törődött a tudós hiteles arczképével, hanem megmintázta a szobrot egy egyszerű dohánygyári munkás után, kit egykorú ruhába bujtatott, fejére téve a kis firenzei sapkát, melyet Filippino Lippi freskóiról ismerünk.

A szobor megtetszett Freppa firenzei kereskedőnek s 350 frankot adott érte Bastianininak. Freppától nemsokára a híres párisi

gyűjtők számára vásároló Nolivos váltotta magához 700 frankon, azzal a kötelezettséggel, hogy utólagos jutalomban is részesíti a kereskedőt, ha sikerül neki valamikor a Benivienit ábrázoló remeken megfelelő áron túladni.

A szobor nagyobb nyilvánosság előtt először 1867-ben jelent meg a Palais des Champs Élysées retrospectiv kiállításán. Az egész Páris ujjongott s a legkiválóbb francia műkritikusok hasábkokat irtak össze a Benivieni-szobor utánózhatatlan szépségeiről.

Később Nolivos eladta műtárgyait a Hôtel Drouotban s a kiállításban szerepelt a Bastianini hamisítványa is, mint Lorenzo di Credi korából eredő szobormű. Árát nagy gyorsan felverték 11,000 frankra s báró Triquetti, ki már 13,000 frankot ígért érte, csak azért nem folytatta tovább az árverést, mert megtudta, hogy a szoborművet a szépművészetek intendánsa: Nieuwerkerque akarja megvásárolni a Louvre számára. Benivieni hasonmása be is jutott

a világ egyik leghíresebb gyűjteményébe, hogy ottan Michel Angelo *Foglya* és Benvenuto Cellini *Nymphája* mellett foglaljon helyet.

Ekkor aztán egyszerre hire futott, hogy a szép szobormű hamisítvány. Nolivos makacsul védelmezte annak eredeti voltát, Nieuwerkerque pedig, ki sohasem vallotta be, hogy csalódott, fennen hirdette:

— Tizenöt ezer frankot fizetek annak, ki Benivienim pendantját megcsinálja.

— Itt vagyok — válaszolta neki Bastianini a *Diritto*-ban, — a szobrot én készítettem Freppa műárusnak 350 liráért.

A vitába egy híres francia művész: Lequesne is belemártotta magát. Erre aztán szenvedélyes polémia támadt Bastianini és francia kollegája között. Az első a *Gazetta di Firenze*-ben, az utóbbi a *Patrie*-ban tette közzé érvekkel megrakott cikkeit. Ekkor írta meg dr. Foresi a *Bábel tornyá*-t s erre volt válasz *Az oroszánbőrbe bujt számár*, Charvet elkeseredett hangú, szellemes gúnyirata.

Folyt a tüzelés elkeseredetten mindkét részről, anélkül, hogy a kérdés tisztázása csak úgy ahogy is sikerült volna. Végre is az Olaszországból érkezett bizonyítékok döntöttek; a műáros Freppa hosszú nyilatkozata, a dohánygyári munkás vallomása és két kiváló firenzei művész: Cavalenzi és Bianchi tanuskodása, kik látták a készülőben levő szobrot Bastianini műtermében.

Ekkor aztán a Louvre tudósai sem hittek többé a szobor hitelességében és száműzték Benivienit a Musée Sauvageotba, ahol az jelenleg is látható.

Máskor vidámabb véget érnek a komoly vitatkozások.

Szintén Franciaországban történt, hogy egy föliratos lemez értelmét a komoly tudósok sehogy sem tudták megmagyarázni.

I.C.I . . . E S.

T.L. . . E.C.H. . . E.

M. I.N . . D.E.

S.A. . . . N.E. . . . S.

A tudomány egész apparátusával kutatták, fejtegették, hogy mit jelenthetnek a szétszórt betűk, s majd egy consul, majd egy római császár valamely nevezetes tettét igyekeztek leolvasni a régi lemeztől. Valóságos szellemi tornázást vittek véghez az archeológusok, míg végre a misztifikáló, mint valami mennykő lecsapott közējük. A vidám ficzko minden fennakadás nélkül ezt olvasta le a titokzatos antikvitásról:

Ici est le chemin des ânes.

(Itt van a szamarak utja.)

Egy más alkalommal az *Academie des inscriptions* tagjainak mutattak be egy sajátságos alakú kőedényt, melyen

M . I . D . D

betűk voltak láthatók.

Ezek értelmét is sokáig kutatták, míg végre egy híres archeolog elfogadható megoldást talált:

Magno Iovi Deorum Deo.

(A nagy Jupiternek, az istenek istenének.)

Öröme azonban nem sokáig tartott, mert kiderült, hogy az edényt Franciaországban gyártották s a felirat rajta ez:

Moutarde Jaune de Dijon.

(Dijoni sárga mustár.)

Mindez megtörtént dolog. S az apró históriák szereplő személyei nagy tekintélynek örvendő, komoly tudósok.

Elképzelhetik önök, minő sors várakozik már most a laikusra, ha Gauthier hatodik érzéke nélkül indul meg a gyűjtés rögös pályáján. Fizeti a tanpénzt élte végeig és soha sem tudhatja mikor és mivel csapja be az élelmes kereskedő vagy mediatore. Mert a mediatore (a közvetítő) ujabban talán még nagyobb szerepet játszik az amateurködés világában, mint az antikvárius.

Legszebb példányaival Olaszországban találkozhatunk.

Állj meg Firenzében Luca della Robbia-nak a lelenczházat diszító pólyás gyermekei előtt s rögtön ott terem a nyájas modorú

talián, ki siet figyelmeztetni, hogy a mes-
ternek egy eredeti művét ebben vagy abban
a félreeső utczában megkaphatod. Romanti-
kus történetet beszél el, hogy az egykor
dúsgazdag család utódai miként szegényed-
tek el s mostan mi kényszeríti a ház urát
arra, hogy műkincsétől megváljon. Tíz közül
nyolcz gyűjtő áhitattal hallgatja az ékesszóló
ügynököt, elkiséri a roskadozó ház elé,
melynek falába Robbia medaillonja be van
ékelve, kinyitja a tárczáját s boldognak érzi
magát, midőn másnap a remekművet laká-
sára, a Hôtelbe szállítják. Arra nem gondol:
hogy a falon támadt ür nem sokáig tátong
betöltetlenül, mert Firenzében a szebbnél
szebb régi Robbiák folyvást készülnek.

Hogy a mediátorek a vigjátéki bonyodal-
mak kieszelésében milyen leleményesek, annak
egyik példáját Paul Eudel mondja el.

Egy gazdag, de fősvény gyűjtő értékes
kinai vázát fedez föl a rue Montmartre egyik
kereskedésében. A váza nem eredeti, de fel-
tűnően szép.

— Mi az ára?

— Ezer frank — kerek összegben.

— De legalább régi? — kérdi a kereskedőtől.

— Minden bizonynyal. Mutatja az is, hogy nincsen párja. Ha volna: a kettőt együtt nem adnám 5000 frankon alul.

Az amateur alkudozni kezd; de siker nélkül. A kereskedő ragaszkodik az ezer frankhoz.

— Ön még visszajön értte, de akkor már nem adom 1500 frankon alul.

Az amateur ezuttal megerősíti magát és mosolyogva távozik.

Bizonyos idő múlva egy ismeretlen egyén jelenik meg nála s érdekes műtárgyakra figyelmezteti, melyek állítólag kevéssel előbb érkeztek Olaszországból. Ha siet: ő látja az érdekes ritkaságokat először.

Az amateur nem kéreti magát, siet meg nézni a műtárgyakat, de — fájdalom — nem talál köztük kedvére valót. Végre — csodás véletlen — valamely szegletben

keleti szövetek közt egy kínai váza ötlik szemébe, teljesen hasonló a rue Montmartreban látotthoz.

A méret, alak, diszítés teljesen egyforma; valóságos ikertestvére a másiknak.

— Nem találok alkalmas tárgyat, de ezt a vázát megveszem, ha ide adja — szól és rámutat a szegletben rejtőző edényre.

— Szívesen, de sajnálom, hogy nincs meg a párja. A másikat már magam is régen keresem.

— És mit kér a vázáért?

— Két ezer frankot. Ha a párja is megvolna, megérne ötezret.

— Az amateur rövid alkudozás után megveszi a vázát 1500 frankon, beteszi a kocsijába és siet a rue Montmartre-ba, hogy most már a párját is magához váltsa.

— A vázát kérem! — szól lelkesedve a kereskedőhöz.

— És?

— Most már megadok érte ezer frankot.

— Sajnálom, de a váza felett többé nem

rendelkezem. Három nap előtt adtam el egy batignollesi régiségkereskedőnek. Későn érkezett.

Elképzelhetik az amateur boszankodását. Amint a kereskedő megjósolta, csakugyan 1500 frankot fizetett azért a tárgyért, melyért előbb ezer frankot adni vonakodott.

Felesleges mondanom, hogy az ilyen jelek gyakran ismétlődnek. Két személy játszik bennök: az egyik, aki csal; a másik, akit megcsalnak. De szükség van legtöbbször a büntársra is s ez — a *mediatore*.

Az amateurnek ilyen esetekben hideg vérre s a humor bizonyos fokára van szüksége. Legjobban teszi, ha tévedését nem veszi nagyon a szívére s egyik-másik botlása után együtt nevet a nevetőkkel. Az érzékenykedés különben is csak nevetségessé tenné őt a brocanteurök előtt, kik nagyon ismerik és nagyon ki tudják zsákmányolni az emberi gyöngeségeket.

Mert ezekben a kópékban igen sokszor pompás humor lakozik. Velök lenni, boszorkánykonyhájukba bepillantani: valóságos élvezet. Én mindig felkeresem őket, valahányszor utam Olaszországba visz. Egyikkel-másikkal már olyan barátságot kötöttem, hogy üzleti titkokat is elárul nekem, ha azok a titkok véletlenül — *nem az övéi*. A maga fortélyait azonban őrzí mindenik óvatosan, s még meg is neheztel érte, ha ismereteiben vagy megbízhatóságában kételkedni mersz.

Nincs olyan brocanteur, akinek a boltjában eredeti és igazi ne volna minden darab. Hamisítványokkal csak a szomszédos kereskedő szokott üzérkedni.

Az a — *ladrone*.

MŰBÍRÁK, MŰTÁRGYAK

(1896)

Országos Széchényi Könyvtár

JABBAN nagy mesterek és műkritikusok nevével van teli a magyar levegő. Rafaelről, Sebastiano del Piombóról beszél mindenki, s Bodet idézi bizonyágképpen. Talán még a régi Athén polgárai sem foglalkoztak annyit a művészetekkel, mint mi az ominózus Pulszky-affaire óta.

Nem győzők eléggé csodálkozni az én derék magyaromon. A politizáló nemzet, melynek ezideig ugyan nagyon kevés fejlődést okoztak az olasz renaissance nagy mesterei, most egyszerre az olasz galleriák képeinek eredetisége felől kezd vitatkozni s olyan biztossággal approbálja Bode nézeteit,

mintha csak a cinquecento olasz művészetével minden németnél sokkal alaposabban foglalkozó nagy franczia kritikusok: Quatremère de Quincy, Eugène Müntz, s az olasz műbírák többé nem is léteznének ezen a kerek világon, vagy leveretve, szégyenkezve elrejtőztek volna a kizárólag alapos németek versenye előtt.

Pedig, édes magyarom, nyomnák csak a kezedbe a különben sok elismerésre méltó Bode ur háromkötetes *Cicerone*-ját, amelyet »külömböző szakemberekkel« a jó Jakob Burckhard munkájából dolgozott át s követelnék tőled, hogy ennek a munkának csak egy kötetét is végigolvasd, tudom, kézzel-lábbal szabadkoznál s rögtön ünnepélyes fogadást tennél, hogy soha többé életedben ki nem ejted a renaissance szót, csak ne kívánják tőled ezt az áldozatot.

És ha ezt tennéd, nagyon helytelenül cselekednél.

Mert Bode ur *Cicerone*-ját forgatni talán sohasem volt olyan időszerű, mint a mostani

képzőművészeti láz napjaiban. Nagyon tanulságos munka ez azoknak, a kik be akarnak tekinteni a műkritika misztériumaiba. Megláthatják abban, hogy a Tebaldeo-féle arczkép esete éppenséggel nem áll egymagában, s hogy a műremekek elkeresztelése nagyon gyakori dolog egyik-másik kultur-historikus által »kritikus«-nak nevezett századunkban.

Nemcsak Fornarinának a *Tribuná*-ban levő képét disputálták el Rafaeltől s ajándékozták Sebastiano del Piombónak, hanem eldisputálják tőle ujabban azt a másik Fornarina-arczképet is, a melyet a római Palazzo Barberiniben bámulnak, s melyben eddig mindenki az urbinói mester kedvesét kereste. Ha így haladunk: két század múlva már képe sem lesz a cinquecento egyik leglázasabb tevékenységű mesterének.

Én tehát egy pillanatig sem csodálkozom azon, hogy Bode, természetesen ezúttal is »különböző szakemberek« segítségével, a Tebaldeo-féle arczképet, a kortársak tanúszkodása daczára is, Piombó mesternek vindi-

kálja. De azon már csodálkozom, hogy a kép értéke a szemében egyszerre nagyon alácsökkent, holott a *Cicerone*-ban még a Scarpa-képtár »fiatal emberét« (tehát Tebaldeo arczképét) a »Rafael neve alatt világhirűvé vált Fornarinához« egészen »közelállónak« állítja. (*Cicerone*: II. rész 2. kötet 766. lap.) Itt valaminek kellett történni, a mit így a távolból magamnak megmagyarázni nem vagyok képes.

Azt nem hiszem, hogy a nagy változást a restaurálás idézte volna elő. Alig van olyan régi kép, a melyet egyszer vagy többször át ne festettek volna s azért még nem vált »hullává, a mitől undorodnia kell a műismerőnek«. Képen már több idegen kéz alig dolgozott, mint Tizian nagy vásznán: a *Mária mennybemenetelé*-n s ez a festmény mégis megfizethetetlen értékű kincse a venetiai akadémiának. Az olasz műbírák elismerik, hogy sok helyen pláne rosszul van átfestve, de azért a leghiresebb Tizian-képek egyike marad.

Azt hiszem, Bode sem utasítaná vissza, ha a berlini képtár számára följánlanák.

*

Az utóbbi napokban bámulatos gyorsasággal fölszaporodott magyar műértők fitymálva beszélnek az egész Scarpa-féle gyűjteményről, mert hiszen az örökösök (Bode állítása szerint) néhány év előtt a milanói árveréssel arányban nem álló jelentéktelen összegért ajánlották azt fűnek-fának. Alig kértek érte valamivel többet, mint a mennyit később az egy Tebaldeo-arczkép behozott.

Nincs okom kételkedni ennek az állításnak az igazságában, annál kevésbbé, mert meglehetősen közről ismerem az olaszországi viszonyokat s magam is láttam már megszorult családokat, melyek rá voltak kényszerítve arra, hogy minden áron megszabaduljanak műkincseiktől. Az olasz pénzügyi viszonyok gyakran válnak előidézőivé az ilyen kényszernek, különösen a kisebb birtokú nemességnél, mely nem tud lemon-

dani az elődök uri életmódjáról és kényelméről. Az ilyen családok gyakran hihetetlenül potom áron dobják a piacra gyűjteményeiket, mert nem akarják dobra verni megszorúlt állapotukat. De melyik magángyűjtő vagy muzeum vállalkozik arra, hogy en masse vásároljon s aztán a neki felesleges tárgyak elárusításával bibelődjék?

A magángyűjtemények ennél fogva a legtöbb esetben az árverezési vállalkozók vagy műárusok kezeibe kerülnek, a mikor aztán potom árakról többé nem lehet szó még a szegény Olaszországban sem, mert az ilyen üzletemberek már az egész világ számára dolgoznak s megfizettetik magukat szakértelmükért és fáradozásukért. És meg is kell fizettetniök, mert különösen a műárverések rendezése tetemes kiadásokkal jár. Az árverésre alkalmas helyiség fentartása, a gyakran fényesen illusztrált katalogusok kinyomtatása és terjesztése, a reklámozás mind sok pénzt vesznek igénybe. Ezt az árverezőknek kell megfizetniök, vagy igen gyakran

egyetlen árverezőnek, a ki a gyűjtemény valamely ritka darabja után töri magát.

Hogy a Scarpa-gyűjteményből ilyen darabok nem hiányoztak: minden kétségen felül áll. Az árverezés november közepére volt kitűzve s junius és julius hónapokban az olaszországi és Olaszországban megfordult művészek és műbarátok már gyakran beszéd tárgyává tették a motta-di-livenzai hires kis képtár sorsát. Érdektelen kollekció, higgyék meg önök, nem részesül ilyen kitüntetésben, különösen Olaszországban, ahol régibb időkben minden valamire való családnak megvolt a maga képtára.

Az a fölháborodás, a melyet Pulszky Károly eljárása szült, még nem elegendő ok arra, hogy magát az árverezésben való részvételt is kárhoztassuk s kígyót-békát kiáltsunk mindazokra, a kik Scarpa örököseit — a liczitáció után — 300,000 frank birtokába juttatták.

A Louvre s a londoni nyilvános gyűjtemények képviselői szintén részt vettek az

árverezésben s az utóbbiak magasabb árak megajánlásától sem riadtak vissza. Pedig ezek sem éppen tökkel ütött emberek s tartanak is valamit az általuk képviselt kollekciók jó hírnevére.

*

Mindazokból pedig, a mikkel itten előhozakodtam, valahogy azt ne betűzze ki a nyájas olvasó, hogy én a Pulszky Károly ügyvédeül szegődöm. Két év előtt, midőn a 167,000 forint kiutaltványozásának hire futott, én voltam az első és az egyetlen, a ki a kormány eljárása ellen a sajtóban is szót emeltem. Hibáztattam, hogy minden à propos nélkül, tömegesen eszközöltetik a művásárlásokat Olaszországban, midőn először arról kellene gondoskodnunk, hogy a régi magyar mesterek legyenek lehetőleg legjobb műveikkel képviselve az alapítandó műtörténelmi Muzeumban. Rámutatam akkor azokra a veszélyekre is, amelyekkel az olaszországi vásárlások szoktak

járni, ha nem tanusítunk elegendő óvatosságot.

Szavaim akkor visszhang nélkül maradtak. Úgy látszott, hogy nálunk senki sem törődik a művészetek és műgyűjtemények sorsával. Abban az időben is valami politikai hajsza vonta magára a közérdeklődést. Nagyon lényegtelen dolognak tűnt föl az, hogy mire és hogyan költik el a kormány által kiutalványozott 167,000 forintot.

Visszaéléseknek, botrányoknak kellett történni, hogy a közérdeklődés a nyilvános gyűjtemények felé forduljon. Most már beszélünk, vitatkozunk felőlük, talán többet is, mint amennyi szükséges és ildomos volna. Hagyján, ez ellen még nincsen kifogásom. Gyakran kiméretlen fegyverekkel is kell küzdenünk, ha közérdekek forognak kockán s az igazság ügyét szolgáljuk.

Egyet azonban sehogy sem tudok megérteni. Nem értem: mint lehet művészeti kérdésekben az igazságot elcsavarni, csak

azért, mert így céljainkra talán kényelmesebb. Hiszen a művészetnek birodalma nincsen körülzárva úgy kinai fallal, hogy oda, ha éppen kedve tartja, bárki is be ne pillanthasson. S ha belepillantott: rögtön észreveszi, hogy félrevezették és elámították, akikhez tanácsért fordult.

Ezért kellett elmondanom egyet-mást művészeti nézpontokról s olyan dolgokról is, amelyek a művészet ügyeivel közelebbi összeköttetésben állanak. Eleget forogtam művészeti központokban arra, hogy mindezekről másoknak is nyújthassak némi tájékoztatást. Engem nem a skandalum izgat, hanem a mindennél előbbre való igazság tisztázása.

ÁDÁM ÉS ÉVA

(1896)

Országos Széchényi Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár

NEM A BIBLIAI Ádámról és Éváról zeng az ének. Csak szobormásaikról szólok: a veneziai híres bronzokról. És pedig nem minden alkalomszerűség nélkül, mert a nevezett szoborműveket szépművészeti muzeumunk számára szerezte meg Pulszky Károly.

Arra is van jogczímem, hogy bemutatásukra én vállalkozzam. Ádám régi jó ismerősöm; érdemes társáról pedig annyit hallottam már, hogy szintén nem mehet előttem ismeretlen számba.

Ezen a nyáron Veneziában sokat foglalkoztam velök; töviről végire ismerem a történetüket: azt is, ami eddigelé róluk

nyilvánosságra jutott; azt is (és ez bizonyára sokkal érdekesebb!), ami felőlük ma még csak Venezia művészi köreiben ismeretes.

A história nem minden tanulság nélkül való, mert hiven illusztrálja: miként születnek, vándorolnak, lesznek híresekké, keresettekké, azután ismét kegyvesztettekké a mi napjainkban a műtárgyak.

Ádám és Éva története mind a két oldalról megvilágítva a következő:

*
Országos Széchényi Könyvtár

Pár év előtt végigjárta az európai nagy lapokat s ezek után a mi ujságaink is megemlékeztek róla, hogy a párisi Louvre híres gyűjteménye a renaissance becses emlékével: egy bámulatosan szép bronz-szoborművel gazdagodott. A szobor erejének teljében levő férfit ábrázolt s *veneziai bronz* elnevezést nyert, mert kerülő úton bár, a lagunák híres városából jutott Párisba. A művészi körök nem tudtak eltelni a

mesteri műnek csodálásával. A quattro-cénto alkotásainak minden jellemző vonása megvolt a szobron: a megfigyelés rendkívüli pontossága s az ábrázolás kedves naivsága épp úgy, mint az a barnás-zöldes patina, a mely lágyságot és finomságot kölcsönöz a régi idők érdekes bronzainak.

A képes lapok nagy gonddal készített metszetekben mutatták be a Louvre szerzeményét; s Párisban már nem is számították a művelt emberek közé, a ki a csodás aktanulmány iránt nem érdeklődött, a híres gyűjtők pedig titokban talán gúnyolódtak is a »koldus Olaszország« felett, mely megengedte, hogy a quattrocento ez a remeke potom 36,000 frankért franczia földre vándoroljon.

A szenzáció még inkább növekedett, a mikor a híres bronz végre a nyilvánosság színe előtt is megjelent, a legdíszesebb helyek egyikét foglalva el a Louvre gazdag gyűjteményében. Valóságos zárandoklás volt az, a mint a szobrot naponkint föl-

kereste ezer meg ezer kíváncsi néző. Műértő és laikus egyaránt kötelességének tekintette, hogy színről-színre gyönyörködjék szépségeiben.

Egyszer aztán, egészen váratlanul, nagy meglepetésben részesültek a Louvre látogatói. A veneziai bronz nyom nélkül eltűnt a kíváncsi szemek elől s ugyanakkor hosszú közlemények jelentek meg a párisi lapokban, kifecseggve, hogy a Louvre szakértői rút misztifikácziónak estek áldozatul. A bronz nem a quattrocénto alkotása, hanem nagyon is új, de tagadhatatlanul geniális terméke a modern olasz szobrászatnak. Francia műbirák fedezték föl a csalást, s Ádám úr (mert ez volt a híres veneziai bronz) már vissza is vándorolt első tulajdonosához: a veneziai antikváriushoz.

Párisban sokat nevettek a Louvre hivatalnokain, de a nemzeti hiúságot kiengesztelte az az édes tudat, hogy végre is francia műértők jöttek nyomára a csalásnak. Pedig a Louvre hivatalnokai épp úgy nem

érdemelték meg a gúnyolódást, mint a francia kritikusok a dicséretet.

Hogy miért: mindjárt meglátjuk, ha a szobor történetét nem a lapok leírásai, hanem a veneziaiak elbeszélése után ismerjük.

*

Veneziában még a nyolczvanas évek elején nagyon sokan ismerték Marinit, az öreg antikváriust. Talpig becsületes, derék ember volt, a ki nagyon szerette a művészeket és a művészetet. Antikvárius-üzletét is csak azért tartotta fenn, hogy gyakorolhassa gyűjtő-szenvedélyét s háza találkozó helye lehessen a város műbarátainak és művészeinek. Sokan fölkeresték szerény otthonában s magam is nem egyszer megfordultam nála feledhetetlen barátom: Favretto társaságában. Nála láttam egy ízben Tiepolo nagybecsű vázlatkönyvét is, a melytől a derék öreg úr semmi áron nem akart megválni. Műtárgyain kívül két serdülő fiában találta büszkeségét s el is határozta,

hogy közülök az idősebbet művésznek képez-
teti. Hadd faragjon szobrokat: az ügyes
vésőnek mindig akad foglalkozása. A fiatal
emberben fel is csillámlottak a tehetség
nyomai s kiváló művészek nagy elismerés-
sel nyilatkoztak első kísérleteiről. Az öreg
Marini büszke volt a gyerekre s minden-
nap elvezette a *Santa Maria gloriosa dei
Frari*-egyházba, hogy tehetsége ott a renais-
sance nagy alkotásainak szemlélésében nyer-
jen táplálékot. A fiatal Marini sokat dolgo-
zott s újabb munkáival meg is jelent a
kiállításokon; de a csattanósabb siker sokáig
késett s a jó öreg meghalt, a nélkül, hogy
fiának édesen sóvárgott és bizton remélt
diadalát láthatta volna.

Utoljára már maga a fiatal szobrász is
kételkedni kezdett a jövőjében. Kedélyén
bizonyos zsibbadás, meg hasonlós vett erőt.
Kerülte a társaságokat, még művésztársai
között is ritkán mutatta magát, s ha elvéte
közibük keveredett: elmélázó és szótalán
volt. Összes idejét az antikvárius-üzletben

töltötte, melynek vezetéséről az öcsce gondoskodott. A veneziai festők és szobrászok már-már azt hitték, hogy Marinit egészen elveszítette a művészet. Később még látogatásaikkal sem zavarták, mert attól féltek, hogy kellemetlenséget okoznak neki. Legfőlebb akkor kaptak hírt felőle, ha valamilyik antikvárius a Frari közelében eső szerény boltocskát meglátogatta.

Így vetődött el egy napon az ismert régiségkereskedő: Ricchetti is a Mariniék lakására, nem annyira azért, hogy szobrászunkat lássa, mint inkább, hogy testvéreinek régiségei között széttekintsen.

A fiatal szobrász éppen egy bronz csomagolásával foglalkozott. Ricchetti éles szeme rögtön fölfedezte a bronz szépségeit s magáról egészen megfélelkezve, fölkiáltott: Hiszen ez egy igen érdekes quattrocénto!

Marini nem tiltakozott, sőt a meztelen férfialakot ábrázoló szoborművet 4000 liráért nagyhamarosán át is engedte Ricchetti-nek. Az antikvárius boldog volt, hogy a

mesteri alkotáshoz ilyen potom áron hozzájuthatott.

Ez a szobormű a mi Ádámunk volt.

Nem soká maradt Riccettinél: egy másik régiség-kereskedő 12,000 liráért váltotta magához, de csak azért, hogy rajta nagy nyereséggel túladjon. Ez már praktikusabb volt Riccettinél s egyenesen a modern amatőrök hazájába: Párisba vitte. Így került aztán a Louvre gyűjteményébe, 36,000 frankon. A francziák nem sokallták az összeget, mert hizelgett a büszkeségüknek, hogy övék lehet a remek bronz.

A többit elmondták a lapok, a történet végén lábatlankodó kis eltérés kivételével. A párisi műbarátok örömét ugyanis nem a francia kritikusok feneketlen bölcsesége zavarta meg, hanem egy Veneziából a Louvre igazgatóságához küldött árulkodó levél, mely részletesen elbeszélte Ádámunk történetét, rámutatva az öntő-műhelyre, melyben készítették s a vegyi folyadékra, melytől bámulásra méltó ódon patináját nyerte. Ugyanez

a levél azt is elárulta, hogy Ádámunk érdekes társa, a kevésbbé hires, de az antikvítás minden kellékével hasonlólag felruházott Éva, Firenze város melyik kereskedésében várja a Louvre vagy más nagy európai muzeum igazgatóját, hogy első lépését a világhírűséghez megtegye.

A levél mindent körülményesen előadott; ok nem forgott fenn a gyanura, hogy valaki talán privát kedvtelésből úzi a gonosz tréfát. A Louvre igazgatósága visszakapta pénzét az elárusító antikváriustól; az viszont Ricchetti ellen fordult keresetével, a ki aztán visszatelepítette Ádámunkat szülőföldre: a Frari-egyház közelében fekvő üzletbe.

1896 nyarán itt láttam először a nagy zajt ütött, de rövid dicsőségre szánt bronzot. Megbámultam, a mint megbámulták mind azok, a kiknek alkalmuk nyílt arra, hogy ritka szépségeiben gyönyörködhessenek. A bronzon csakugyan a quattrocénto meghamisíthatlan jellege tükröződött vissza. Vég-

nélküli hódolat a természet iránt, s bizonyos szeretetreméltó naivság az ábrázolás módjában még a legpraktikusabb műbirót is följogosították arra, hogy benne a renaissance valamelyik nagy mesterének alkotását keresse. Ritka genialitás, s a műveltség nem kis foka volt szükséges ahhoz, hogy modern művész a multak szellemébe magát ennyire beleélje. Ez volt a látogatók stereotyp vélekedése.

Elmondták bizonyára mindezt a szobrász, Marini előtt is akárhányszor. És vajjon mit gondolhatott a művész, midőn a hiúságát annyira csiklandoztató bókot hallotta? Vajjon érzett-e vágyat ilyenkor, hogy magára vállalja az apaságot? Vagy talán eszébe jutott, hogy a nagy tömeg szemében a műremeknek is csak addig van értéke, míg felette az előkelő származás homálya borong?

Nem csodálkozom rajta, ha elgondolkozott és — *hallgatott*.

Pulszky Károly a szépművészeti muzeum számára megvásárolta Ádámot Veneziában és megszerezte hozzá Évát is Firenzéből. Még vagyok győződve, hogy tisztában volt származásuk felől. Ismerte az előzményeket, de nem tudott ellenállani a vágynak, hogy a nevezetes két szoborművel a mi gyűjteményünket gazdagítsa. És jól tette, hogy nem habozott. Ádám és Éva, legyen bár a quattrocénto vagy korunk alkotása, egyaránt nagy becsületére válik művésznének és diszére a gyűjteménynek, melyben helyet foglal. Ezek a művek nem a muló divat, hanem egy igazi művészi lélek alkotásai.

AZ ÖREG FAVRETTO

(1896)

Országos Széchényi Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár

SAK EGYSZERŰ asztalosmester volt, még az is a szegényebb fajtájából. Új bútordarabot talán sohasem készített, de annál többször reparálta a szomszédok ócska karosszékeit, ládáit s ha elkészült a munkájával, minden teketória nélkül maga szállította haza tulajdonosához.

Veneziában mindenki ismerte az alacsony, sovány, meggörnyedt emberkét és tiszteletteljesen üdvözölte, mert hiszen Giacomo Favrettonak, az olaszok egyik legnagyobb piktorának, az atyja volt. Az öreg Antonio mestert nem tette elbizakodottá ez a körülmény, valamint életmódján sem változtatott

a jólét, amelyet a nagy képiró tüneményes tehetsége és szorgalma tolytán később az egész család élvezett. Akárhányszor láttam, hogy a ház előcsarnokában görnyedező testtel erős tuskódarabokat fűrészelt, vagy súlyos ládákat czipelt fel az emeletre, hogy azokban az ő kedves Giacomojának messze idegen országokba szánt képeit elhelyezze. A művész mindig tiltakozott atyjának nagy buzgólkodása ellen és szerette volna, ha az öreg teljes nyugalomban tölti el még hátralevő napjait; de ezen nem fogott semmi szó s fia gyengéd figyelmeztetésére nem egyszer vágott vissza:

— Ne háborgassatok engem szokásaimban, a dologtalan élet nekem halálom volna.

És Favretto aztán hagyta tovább is piszmogni a jó öreget, mert nemes jó szive nem tudta volna elviselni, hogy atyjának — habár merő jóindulatból is — boszuságot okozzon.

Valóban csodálatos az a szeretet és tisztelet, melylyel a veneziaiak nagy mestere hozzátartozóin, különösen pedig öreg szü-

lőin csüggött. Nemcsak teljes kényelmök felől gondoskodott, de azt is szerette, ha a jó öregeknek részük volt az őt ért megtiszteltésekben. Az ilyen megtiszteltetések pedig a művész életében gyakoriak voltak. A nyolczanas évek közepén Margherita, az olaszok bájos királynője, pár hetet töltött Veneziában s mindjárt a megérkezését követő napon gondolába ült, hogy kedvencz művésztét san-cassiano lakásán fölkeresse.

A királyné nagy gyönyörűséget talált a készülőben levő festmények és a szebbnél-szebb vázlatok látványában, s csaknem egy óra hosszáig időzött Favretto műtermében. Aztán mindenkit elbájoló mosolyával mondott köszönetet neki a munkáiban talált élvezetért:

— El vagyok ragadtatva képei által s nagy örömömre szolgálna, ha valami kívánságát teljesíthetném. Van-e valami óhajta, kedves mester?

Favretto egy pillanatig habozva állt a bájos királyné előtt, aztán így válaszolt:

— Engedje meg felséged, hogy öreg szülőimet bemutatthassam.

És a szomszéd szobából sietve vezette elő a remegő két öreget.

Margherita királyné e pillanattól fogva még jobban megszerette Favrettót, hosszasán elbeszélgetett a szűkszavú öregekkel s később nem tudott anélkül Veneziába menni, hogy »kedves mesterét« meg ne látogassa.

Mikor pedig egy kegyetlenül romboló kór az olasz művészet nagy büszkeségét váratlanul elragadta: a királyné művészileg mintázott s bronzba öntött koszorut küldött a mester sírjára e sokat jelentő felirással: *Az olasz királyné Giacomo Favrettónak.*

A jó öregeknek meg kellett érni azt a szomorú napot, amidőn a lagunák városának lakossága mély gyászba borult s Olaszország legjelesebb művészei, köztük Morelli, sirva kísérték ki utósó útjára a század egyik legnagyobb koloristáját. Ez a nap egyuttal az ő temetésük is volt. A kedves, a felejthetetlen Giacomo halála után öröm

nem termett számukra többé e földön. — Óhajtasuk az volt, bárha mihamarább követhetnék a drága, jó fiut. Az anya vágya hamarább beteljesült. Megölte a széngőz; mondják: nem véletlenül. Az öreg Antonio mester most már egyedül czipelte az életsúlyos igáját s a teljes anyagi jólétben is végtelenül szegénynek, elhagyatottnak érezte magát.

Amikor utoljára meglátogattam san-cas-sinói lakásán a tágas palotában, amelyet fia után örökölt, könnybe lábbadt szemekkel mutogatta Giacomo hátramaradt képeit, vázlatait, és óriási árakat kért, talán csak azért, hogy ne kelljen megválnia azoktól. Csak több percznyi társalgás után ismert rám, pedig nagynevű fia életében gyakori vendége voltam házának. Azután az egyszerű ember megszorította a kezemet:

— Köszönöm, hogy nem feledte el. Most látom, hogy hány jóbarátja volt az én drága jó Giacomómnak.

És aztán koczkás nagy zsebkendőjével alig győzte törölgetni a szemeit.

Most már a fűrész és gyalu kiesett reszkető kezeiből.

Egy jó barát tudatta velem Veneziából, hogy az öreg Favretto nyolczvan éves korában — meghalt.

Itt letehetném a tollat, mert hiszen mit érdekli a magyar publikumot egy szegény talián asztalos mester halála, még ha véletlenül ez az iparos a század egyik legnagyobb mesterének volt is az apja.

De van valami, amit e rövid megemlékezés kapcsán még el kell mondanom.

Muzeumunk pár év óta dicséretes buzgalommal gyűjti a jelesebb külföldi művészek alkotásait. Az újabb olasz mesterektől is van több érdekes képünk, de gyűjteményünkben még hiányzik — *Favretto*, az a tüneményszerű művész, ki első nagyobb sikereivel valóságos forradalmat idézett elő Olaszországban s megteremtője, legnépszerűbb mestere lett az újabb naturalisztikus iránynak. Most itt az alkalom, hogy az atyjánál őrzött hagyatékból valamit megszerezhes-

sünk. Nagyon sok érdekes vázlat, tanulmány, köztük két-három teljesen befejezett kép is maradt Favretto után. Ott láttam a *Velenczei Zsuzsanná*-t is, a mester egyik legtöbbször emlegetett szép alkotását. Ez a festmény nagy díszére válnék a mi képtárunknak, s megvásárlása most nem is kerülne sok áldozatba, mert a szegény talián asztalos elhunytáról nem igen vesz tudomást a nagy világ, az örökösök pedig alig bírnak tudatával annak, mily nagy értékük van azoknak a vásznaknak és apró deszkadaraboknak, amelyeket a korán elköltözött híres rokon számukra hátrahagyott. — »Az öreg elvakultságában nem tudta, mit kérjen értök«, — mondta nekem az idén is az örökösök egyike, akivel véletlenül megismerkedtem.

Favretto az a mester, akinek nem volna szabad hiányozni a mi gyűjteményünkben még akkor sem, ha a veneziai képkereskedők versenye megkivánná némi áldozatot. Egy olyan művész, akit a legjelesebb olasz

kritikusok folyvást az új rinascimento megindítója gyanánt üdvözöltek, aki nemcsak hazájában, hanem mindenütt úgy volt ismeretes, mint a század egyik legnagyobb koloristája; méltó arra, hogy muzeumunkban példányképül szolgáljon a fiatal magyar festőnemzedéknek.

Favretto nálunk is folytatná azt a nagy munkát, amit hazájában megkezdett: hiveket szerezne a nagy természetessége és egyszerűsége daczára is poétikus ábrázolás művészetének.

Országos Széchényi Könyvtár

MADARÁSZ VIKTOR

Országos Széchényi Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár

EGY IDŐBEN sokat élczeltek a városligeti fasor egyik telkének »bolondos« vasrácsozata felett. Budapest nyárspolgárainak sehogysem ment a fejökbe: mire való az az alacsony, czifra, kacskaringós kerítés, melyet minden gimnasztikai gyakorlat és megerőltetés nélkül könnyen át lehet ugorni, amikor a kihegyezett végű, hosszú vasrudak sokkal jobban megtennék a porta védelmezésére szükséges szolgálatot. Bizonyosan valami különcz, hóbortos ember lakhatik a kerítés mögött, — okoskodtak a jó urak. És ebben a vélekedésükben még inkább megerősödtek, amikor a ritkább falombokon át azt is

észrevették, hogy az épület kifelé bámuló része — csupa ablak.

A telek lakója és tulajdonosa azonban nem különcz, hanem egy finom érzékű művész volt, ki csöndes, nyugalmas otthont rendezett be magának, hogy abban egész szenvedélylyel dolgozhassék újabb és újabb festményein. Az igaz, hogy az alacsony vasrácszat alkalmazása az elhagyatott vidéken nem volt valami praktikus dolog; de ne feledjük, hogy a művész Párisból jött hozzánk s az a rácsozat a Tuillériák kerítésének utánzata volt, tehát némiképpen kedves emlék a modern művészetek metropolisából.

És *Madarász* Viktornak (mert ő volt a városligeti fasor végén épített műterem tulajdonosa) volt oka arra, hogy kedvesen emlékezzék vissza erre a metropolisra. Mint fiatal művész, telve ambícióval, közel másfél évtizedig lakott a francia fővárosban s itt idegen létére olyan sikereket aratott, mint honfitársai közül senki, s a nagyobb nem-

zetek fiai közül is csak igen kevesen. Léon Cogniet-nek, a hírneves mesternek volt a tanítványa, s ennek iskolájában olyan fényes tehetségekkel versenyzett, mint Bonnat, Robert Fleury s a szobrász Barrias. Később az iskolán kívül is beszélni kezdtek nagy képességeiről, s a franczia főváros kitűnősegei méltatták barátságukra, köztük nem kisebb emberek, mint a két Dumas, Théophile Gautier, Maxime Du Camp és a jeles műtörténész: Charles Yriarte. Aztán megkapta a *Salon* aranyérmét (olyan kitüntetés, aminőben előtte magyar művész még nem részesült) s hogy a francziák elismerése teljes legyen: a szép Eugénia császárné figyelme is feléje fordult s oltárképét: *Krisztus az olajfák hegyén* megvásárolta a Trinité-egyház számára.

És a fiatal művész haza vágyott, mert azt hitte, hogy erejét csak akkor fejtheti ki egész teljességében, ha magyar talajt érez a lábai alatt s honfitársainak buzdításából meríthet inspirációt. Csodás valami az a

hazaszeretet; elébb-utóbb még a kóborlásra legtöbb hajlandósággal bíró lelken is erőt vesz.

Hogy ne vett volna hát Madarász Viktoron, kinek fantáziáját a történelmi munkák olvasgatása már odakünn megtermékenyítette, s aki folyvást csak arra vágyakozott, hogy vásznán új életre keltse a magyar história emlékezetesebb alakjait.

S ha művészeink közül valaki erre a nagy munkára vállalkozhatott, úgy az bizonyára Madarász Viktor volt. Mielőtt hazatelepedett volna, már nem egy képe tett tanubizonyságot arról, hogy a históriai festészet hivatott művelőre számíthat benne. Erősen kifejlett történeti érzék, meleg kedély s a virtuozitás fokára emelkedett technika alkották képeinek jellemző sajátosságait. Előtte történelmi festőink csak magyar típusokat és magyar jelmezeket festettek; Madarász volt az első, ki a *történelem szellemébe* behatolni igyekezett s aki a lelki mozzanatokot aknázza ki nagy előszeretettel. Mun-

káiban a história egy-egy élő darabját látuk magunk előtt.

Báthory Erzsébet-jére ma már kevesen emlékeznek. A szomorú nevezetességre vergődött nőben Madarász nem az állatias elvadulás megtestesülését ábrázolta, amint ezt ujabban egyik külömben szép tehetségű fiatal piktorunk tette; hanem a megtört, vezeklő nőt, ki lelkifurdalásaitól gyötörtetve, a vallás szavaiban keres vigasztalást. A barát azonban hiába olvassa előtte a Szentírást: kidülledt szeme az ürben mereng s balkezét a rémület kifejezésével kapja halántékához, mert lelke előtt áll az utolsó áldozat fehér mezben, behunyt szemmel, keblén összekulcsolt kezekkel és számon kéri tőle fiatal életét. Már a tárgynak magának is erős drámai hatása van, s ezt a hatást még fokozta Madarász a csoportosítás, színezés és festői megvilágítás ritka bravourjával.

Az indulatok igaz kifejezésével köti le figyelmünket *Zrinyi és Frangepán* című festménye. A két szabadsághős bucsuzik

egymástól, kevéssel kivégeztetése előtt, a bécs-ujhelyi várban. A fiatalabb Frangepán révedezve tekint maga elé, míg Zrinyi nyugodtan, csaknem daczosan emeli föl szép fejét, hogy társát bátorítsa. A háttérben közönyös, részvétlen arczczal osztrák tisztek állanak. A halálra készülő hősök feje felett az ablakon beözönlő erős napfény képez glóriát. Szivhez szóló, poétikus kompozíció, amely előtt még ma is mindenki megállapodik a Nemzeti Muzeum képtárában.

Az egyszerűen nemes ábrázolásnak talán még szebb példánya a művész *Hunyady László*-ja. Egy holttest letakarva fehér lepelrel s lábainál két térdeplő nő: elegendő volt Madarásznak arra, hogy belőlük a legszebb magyar történelmi festmények egyikét megalkossa. Ezen a képen minden súlyt az indulatok ábrázolására fektet. A két nő arczán végtelen fájdalom tükröződik vissza s kommentár nélkül is kitalálhatjuk, hogy a halottban az egyik fiát, a másik vőlegényét siratja. A szomorú jelenethez a csak

néhány viaszgyertya által világított sötét sírbolt szolgál hangulatteljes háttérül. A szinpadiasnak, a hamis páthosznak semmi nyoma; a realizmus szól hozzánk egész közvetlenségével.

Madarász képei már jelzik a festészet amaz újabb irányát, mely hadat izen a tetszetős hazugságoknak s a való megkapó ábrázolását tekinti feladatául. A magyar festőt s a francia realisztikus iskola első apostolait ugyanaz az eszmény lelkesíti; de míg ez utóbbiak már előkészített talajra találtak hazájukban, a mi Madarászunknak, fájdalom, azt kellett látnia, hogy törekvéseivel egymagában áll. A közönség nem volt képes megérteni nemes egyszerűségét, a német iskola kimérten szabályos és száraz alkotásaihoz szoktatott magyar kritika pedig vakmerő és gyors feltűnésre spekuláló művészt keresett Madarászban. Azt, hogy az élet melegségének és igazságának akar polgárjogot szerezni a művészetben: nem vette észre sem a közönség, sem az izlést írá-

nyozó, vezető forum: a kritika. És Madarász egyszer csak arra ébredt, hogy megrendelők nem háborgatták s képei a kiállításokból szépen visszavándoroltak a műtermébe. Még legtöbb hatása a *Petőfi halála* című patetikus kompozíciójának volt. Az eredetije ennek sem talált vevőre, de a másolatai nagyon elterjedtek. A többi festménye csak az intim barátok szűkebb köre előtt vált ismeretessé.

Madarász egy ideig még küzdött a közizlés áramlata ellen, aztán belátta, hogy hazája számára *korán érkezett*. Lehangoltság, majd elkeseredés vett rajta erőt, s egyik borus pillanatában gyorsan határozott: Kényelmes műtermét átalakította díszes szalonná, félig kész képeit, vázlatait áruba bocsátotta, a vásznat, ecseteket elzárta, maga pedig egy szép napon beállott nagybátyja üzletébe — vaskereskedőnek.

Évek multak el.

A zseniális művész csak árulta a vasat, míg fiatalabb társai sokkal kisebb tehetséggel, nyakra-főre pingálták teli a nagy vásznakat. És egyik-másik figyelmet is ébresztett ábrázolásának realisztikus vonásaival, mert a közönség izlése időközben nagyot fordult: igaz életet kezdett követelni a művészetekben.

A kritikusi tollat is mások vették kezükbe s Madarász neve a napi sajtóban újra emlegetés tárgya lett, még pedig olyan epitetonok kíséretében, aminőkkel fiatalabb társait csak kivételesen szokták fölruházni.

Milet, Tassaert nem érhették meg Franciaországban eszméiknek diadalra jutását; Madarász Viktor szerencsésebb náluk: neki még életében igazságot szolgáltatott az utána következő nemzedék kritikája. Azt hiszem, hogy önkénytes száműzetésében mindig jól esett neki a nem keresett elismerés egy-egy önkénytelen megnyilatkozása.

Ujabb időkben kezd érdeklődést mutatni művészeti törekvéseink iránt s tagja volt annak a szűkebb bizottságnak is, mely az ecset régibb mestereinek alkotásait szemelte ki a millennáris kiállítás számára.

Az egyik ülésen örömömnnek adtam kifejezést, hogy vele újra találkozhatok.

A mester megszorította a kezemet s mosolyogva szólt:

— A fiam már megnőtt; pótolhat az üzletben.

Ez a pár szó mily éles kritikája régibb művészeti viszonyainknak egy olyan izmos, minden izében eredeti tehetség szájából, mint aminő Madarász Viktor!

Aztán fökerestem régi otthonában. A szívem elszorult, amint kész képeit és szebbnél szebb vázlatait a falakon megláttam. Ott függtek sorjában: *Zrinyi Boldizsár*, *Petőfi halála*, *Zrinyi és Frangepán* meg *Hunyady László* kisebb alakú másolatai, azután hatalmasan konczipiált alakja: *Bercsényi Miklós*, melyre a művész még a jellemzetes mondást

is följegyezte: »Eb ura fakó!« Milyen karakterisztikus alkotásai ezek egy erőből duzzadó, hatalmas tehetségnek!

Azután ott volt a megkezdett vagy félig kész képek közt *Izabella királyné* is, az a nagyszabású történeti festmény, melyet annak idején nem akart észrevenni sem a közönség, sem a kritika. A jellemzés mennyi ereje sugárzik felénk erről a csak három személyt mutató, nagy vászonról. A bájos királyné, ki gyermekét szoptatja az örökösen kételkedő török császár követe előtt s eközben az anyai szeretet melegével legelteti szemeit a picziny teremtésen; a török követ, ki e jelenet láttára önkénytelenül is térdre borul, és a háttérben Martinuzzi, arczán a győzelem kifejezésével, mind beszédese és jellemzete alakjai a vászonra vetett drámának.

A nagy kompozíciót ezuttal láttam először.

Visszagondoltam a hatvanas évek Madarász Viktorára, ki nagy sikerrel abban

az időben művelte nálunk a történelmi festészetet, mikor a művésznek még a szó szoros értelmében magának kellett *megteremtenie* mindent, ha történelmi tárgyak ábrázolásához fogott.

Mennyi tehetség, mennyi fáradozás és mennyi áldozat volt szükséges akkor az ilyen föladatok megoldásához! A mai művész-nemzedék apró részletekre kiterjeszkedő történetírást, a gyűjteményekben korhű jelmezeket, a kormánytól számottevő anyagi támogatást, a kritikától bátorítást kap s haladt-e előre csak egy lépéssel is történelmi festészetünk?

Nézzék meg önök Madarász képeit és gondolkozzanak.

IDEGEN FÖLDBEN

(1896)
Országos Széchényi Könyvtár

NYOLCZVANAS évek közepén több izben találkoztam Veneziában egy öreg német képiróval, aki rajongott az olasz égboltért s nagy szeretettel festette a lagunákat. Csaknem mindennap együtt tettük meg a Ponte della Pagliától a Lidóig terjedő viziutat s egy párszor elmentünk a híres halászárosba, Chioggiába is, hogy gyönyörködjünk a pompás ballustradeban s Mária-szobrában, amely Luigi Nonót a *Refugium peccatorum* megfestésére inspirálta.

Az én jó öregem mindig elmerült ennek a Mária-szobornak a szemlélésébe, aztán gyorsított léptekkel ment a kikötő felé, mintha

szabadulni akart volna a varázstól, mely őt fogva tartotta.

Mikor utószor voltunk együtt az emlékezetes helyen, szokatlanul hosszú ideig mélézött a Mária-szobor előtt, s csak sürgetésemre szánta el magát, hogy a kikötő felé induljon. Alig haladtunk pár lépést, baljával megmarkolta a karomat s elibém állott:

— Vissza kell mennem, hogy *még egyszer* lássam ezt a gyönyörű képet. Most vagyok itten utoljára.

— És a jövő évben? kérdeztem tőle.

— Nem jövök többé Veneziába.

És csakugyan visszament, néhány perczig még elmélázott a szobor felett, aztán karomba öltve a karját, csaknem szóról-szóra ezeket mondta nekem:

— Nagyon öreg vagyok már s terhemre esik az utazás. Aztán azt sem tudhatom, hol ér utól az utósó óra. Nem szeretném idegen földön, idegen emberek közt hunyni le örök álmra a szemeimet. Azt óhajtom, hogy csöndes szobámban, az utósó bucsu-

nál, a család tagjai, szerető rokonok, jóbarátok vegyenek körül. Utósó ölelés, bucsucsók nélkül nehéz volna megindulnom arra a hosszú, utósó utra. Azután jól fog esni, ha zárt koporsóm felett azok is megemlékeznek rólam, akik személyesen nem ismertek, de éltük egy-egy jól eső hangulatát valamely művemnek köszönhetik. Idegen emberek közt mindez hiányoznék nekem. Szomorú, uram, nagyon szomorú az idegen földön elhunyt ember sorsa. És ilyen sors várakoznék reám. Először is a Hôtel tulajdonosa éjjel, titokban, mint valami dugárut szállíttatna a legelső kórházba, hogy temetésem szomorú látványától megkímélje a házába szórakozni, mulatni járó vendégeket. Kisérőül legfeljebb a fogadó titkárát adná mellém, ki a kórház szolgálival némán, részvétlenül állana koporsóm felett s kísérne ki arra az utra, ahonnan többé nincsen visszatérés. Idegen, bámész emberek állanak körül nyitott síromat, s nem dobna hantot bucsuzóul senki a koporsómra. Az emberek

köny nélkül jönnének s ha sebtében elvégezték hivatalos teendőiket, köny nélkül távoznának. Nem volna sohasem nyugalmam az *idegen földben*. Még Olaszország napja is hiába mosolyogna rám.

*

Utósó óráiban ilyen érzelmek cikázhattak végig annak a szegény olasz piktornak a szívéen is, ki pár hét előtt ismeretlenül, elhagyatva, a magyar fővárosban fejezte be pályafutását.

Nem ismertem őt személyesen, nem volt tudomásom budapesti időzéséről, sőt haláláról is csak veneziai jóbarátaimtól értesültem, akik a szerencsétlen ember utolsó napjai felől tőlem kértek felvilágosítást. Nem tudtam kielégíteni kívánságukat: a mi Budapestünk ma már eléggé nagy város arra, hogy benne egy halott eltűnjék nyomtalanul, főleg ha az a halott hozzá még idegen is.

Pedig a jó *Giovanni Bergamin* (mert ő

volt az az olasz piktor, kiről ez a szomorú ének zeng) megérdemelte volna, hogy koporsója felett a távolban is részvevő könyeket ejtsenek. Nem közönséges tehetséggel s e tehetségnek megfelelő sikerrel évek hosszú során át művelte a dekoratív festészetet, azt a speciális művészetet, amelyben az olaszok mindig remekeltek.

A dekoratív festészetet csak az tudja méltányolni egész teljességében, aki ismerős a régi olasz paloták nem annyira csillogó, mint inkább művészi hatásokra törekvő diszítésével. Mi, kiknél a stucco s az aranyozott léczek használata, ugyyszólván, a fényüzés netovábbját jelenti, jóformán sejtelemmel sem birunk a termék ruházásának ama raffinériájáról, melyet az olasz mesterek a renaissance korában kifejtettek s melyet még ma is elég szerencsével utánoznak azok, akiknek e nemes szenvedély kielégítéséhez érzékük és pénzük van.

A művészi izléssel és gonddal faragott keretekben diszelgő plafond-képek, melyek

történelmi vagy mithológiai jeleneteket ábrázolnak, a falak préselt bőr- vagy selyemkárpitjai, a szobrász egyéni izlését és leleményességét fényesen hirdető csillárok, tükrök és kandallók, az izléstelen ajtó-kilincseket helyettesítő ajtóhuzók csaknem kivétel nélkül elsőrangú mesterek mintái után készítve, valóságos tündérpalotává varázsolják egy-egy régi nagyur otthonát s még korunkban is mintákul szolgálnak a dekoráló művészek.

Giovanni *Bergamin* valóságos mester volt abban, hogy a diszító-művészet tradícióit miként kell összhangba hozni korunk megváltozott igényeivel, főleg pedig mindinkább mutatkozó kényelem-szeretetünkkel. Leleményes fő volt, az újítók merész és szertelen csapongása nélkül. Modern tudott lenni anélkül, hogy az olasz nemzeti hagyományokat áldozatul dobta volna.

Ezért szerették őt annyira hazájában s ezért vált ismeretessé és keresetté Olaszország határain túl is. Amit csinált, mind

magán viseli a tehetség, tanultság és önállóság bélyegét.

Pedig sokat csinált. A Venetoban alig van nagyobb város, amelyben egy vagy két palota ne tanuskodnék az ő választékos izléséről, leleményességéről és gondosságáról. Veneziában, ahol különösen szerették, hogy többet ne említsek, a híres Papadopoli-, Albrizzi-, Da Mula-, Balbi- és Rotaloták hirdetik művészetét. Dolgozott ezeken kívül a királyi palotában is. Padovában a Revedin gófok, Estében az Albrizzi-család folyamodott leleményességéhez villájának dekoráltatásában. Reá bizták Coneglianóban a nemesek kaszinója s a Fano-palota diszítését, Vicenzában a Roi gróf palotája, Castelfrancoban a Revedin-, Frattában a Labbia-palota tanuskodnak művészetéről. Mikor a trieszti Lloyd fölépült, a termek dekorálásával nem osztrák művészt biztak meg, hanem Bergamin ecsetjét vették igénybe, aki aztán fényes sikerrel oldotta meg a reá várakozó föladatot.

Az olasz művész genieje Magyarországon is hagyott maga után nyomokat.

Mindenki emlékezhetik még báró Baldácsyra, a gazdag főúrra, kiben oly csodás módon egyesültek a legellentétesebb tulajdonságok. Takarékos, sőt mondhatni fukar ember hírében állt, kitől per és végrehajtás útján kellett behajtani minden aprólékos adósságot s aki ezért folytonos háboruskodásban élt hitelezőivel. S ugyancsak ő egy alkalommal nagy vagyont képviselő összeget ajánlott föl egy irodalmi társaságnak, ha védnökeül megválasztja s Baldácsy-könyvtár czimén adja közre kiadványait. Azt mondták róla, hogy rideg, magába zárkozó; s jelentékeny vagyonát a szeretet művének gyakorlására egyházaknak és iskoláknak hagyományozta. Az utcán sokszor olyan kopott ruhában járt, s olyan furamódra öltözködött, hogy önkénytelenül is mosolyt csalt az ember ajkára, s bélai kastélyát mégis oly izléssel és fényüzéssel rendeztette be, hogy róla példát vehetnének a magyar főurak.

Ez a különcz ember, bámulatosan finom érzékkel, szintén Giovanni Bergamint választotta ki kastélyának dekorálására s ami szintén nem közönséges szellemre mutat: nem rakott békókat a művész fantáziájára. Engedte, hogy minden nyög, minden korlátozás nélkül érvényesíthesse tehetségét s függetlenül és szabadon alkothasson. Bergamin még később sem tudta elfeledni magyar maecenásának liberalizmusát. Sokszor mondta, hogy soha és sehol nem dolgozott annyi szeretettel, mint a bélai kastély díszítésén. És csakugyan a báró Baldácsy számára készített munkákat Bergamin »capolavoro«-jának tartják Olaszországban. Pedig ezek a munkák ottan csak a vázlatok után ismeretesek.

Bergamin ezen a télen újra eljött Magyarországra. Mint Veneziából írják nekem, ezuttal egész ambícióját fölizgató munka várakozott rá: a magyar király új palotájának dekorálása.

A sors azonban néha nagyon kegyetlen.

A mi derék piktorunkat is legszebb tervezései közepette állította meg: most már ne tovább! Idegen földön, távol övéitől lepte meg a kínos betegség, hogy kórággyba teperje és többé ki ne bocsássa marczangoló karmai közül. Két hétig tartott a küzdelem s Bergamin nem láthatta viszont azokat, kik szívéhez közel állottak, nem láthatta szülővárosát, mely büszke volt művészfiára.

Eltemették megsiratatlanul s nevét az egyszerű keresztről hideg közönnyel olvasta le az a pár ember, aki nyitott sírja körül véletlenül összeverődött.

Ez a sorsa annak, ki pihenni idegen ország földjébe kerül.

*

Az az olasz barátom, ki engemet Bergamin tragikus sorsáról tudósított, ezekkel a szavakkal végezte be levelét: »Igen szép volna öntől, ha pár sort szentelne a szegény ember emlékezetének. Ne a halottnak, aki már nem érez, hanem nekünk tegye meg

ezt a szivességet, akik jó barátai voltunk, tehetségét nagyra becsültük és elvesztését őszintén fájlaljuk.«

Mikor a levél megérkezett, ennek a rövid megemlékezésnek első lapjai kéziratban már ott voltak az asztalomon.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM.

	Oldal
Az amateur	3
Magyar gyűjtők	21
A legyező	57
Egy bibliophil álma	81
A boszorkány-konyha	99
Műbirák, műtárgyak	124
Ádám és Éva	135
Az öreg Favretto	150
Madarász Viktor	159
Idegen földön	173

OSZK

Országos Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

